

הלכות תלמוד תורה פרק ז (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סיכום השיעור: הלכות תלמוד תורה פרק ז' (רמב"ם)

הקדמה כללית לפרק

פרק ז' של הרמב"ם הוא הפרק האחרון בהלכות תלמוד תורה, והוא עוסק בנושא כבוד תלמידי חכמים — באופן ספציפי, כיצד קונסים את מי שמבזה תלמידי חכמים או מבזה דברי חכמים, באמצעות מוסד הנידוי.

פשט: הפרק מציב את מנגנון הנידוי כאמצעי העיקרי להגנה על כבוד תלמידי חכמים, ולומד את דיני נידוי, חרם, התרה, והאיזון בין אכיפה לבין כבוד התורה.

חידושים והסברים:

1. **נידוי כעונש קהילתי, לא עונש גופני:** נידוי שונה באופן יסודי מעונשים אחרים (מיתות בית דין, מלקות, מכת מרדות). עונשים אחרים כואבים לגוף — מקבלים מכה, זה כואב. אבל ביזיון של חכם אינו עבירה כמו חילול שבת — זו עבירה כנגד הקהילה, הוא הוריד את סמכות הרב. נידוי מחזיר את סמכות הרב על ידי הוצאת עושה הצרות מהקהילה, והרב נשאר במעמדו הגבוה.

2. **מדוע נידוי נמצא בהלכות תלמוד תורה ולא בספר שופטים?** לכאורה הלכות עונשין שייכות לספר שופטים (הלכות ממרים, הלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם). התירוץ: בהלכות ממרים / סנהדרין מדובר על דיני עונשים ממש — זקן ממרא, אנשים שהולכים נגד סמכות הסנהדרין. אבל כאן בהלכות תלמוד תורה מדובר יותר באופן ספציפי על **כבוד תלמידי חכמים** — שעומדים לפניו, מכבדים אותו, אסור לחלוק על שמועת רבו, מורא רב — ונידוי הוא **כלי להגנה על כבוד תלמידי חכמים**, לא סתם עונש. החזון איש משתמש בהלכת הרמב"ם של מי הוא תלמיד חכם שנאות על כבודו כדי ללמוד מהו אדם טוב.

3. **נידוי ככוח מעשי:** אפילו כאשר בתי דין לא היה להם כוח מלא של עונשים (מיתה, מלקות), נידוי תמיד תפקד ככוח מעשי — עד ממש לאחרונה אפשר היה לעשות נידוי. אפילו "צעטל" (פסקוויל) נגד מישהו הוא בחינת נידוי — זה ענין של השפלה, הוצאת אדם מהקהילה.

4. **[דיגרסיה: דוגמאות מפורסמות של נידוי בהיסטוריה]:** רוב המקרים המפורשים של נידוי בגמרא הם דווקא אצל חכמים — רבי אליעזר שקראו לו "שמותי" (מנודה); תלמידו של רבי יהושע בן פרחיה ישו שהטילו עליו חרם (ומכאן אומרים "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת"); ברוך שפינוזה שהיה "excommunicated". לאדם פשוט נידוי אינו עונש כה גדול — קיומו לא מסתובב בקהילה. אבל חכם — לוקחים ממנו את כל קיומו. (לעומת זאת: שומעים רק על אנשים מפורסמים, אבל בוודאי ניתן בנידוי גם הרבה בעלי בתים פשוטים — כמו הקצב במסכת פסחים שהתבטא לא יפה על חכם.)

הלכה א — תלמיד חכם שסרח

דברי הרמב"ם: תלמיד חכם שסרח — אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם... אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחבריו. אבל כשחטא שאר חטאים — מלקין אותו בצנעא.

פשט: תלמיד חכם שחטא — אין עושים לו נידוי בפרהסיא, אלא אם כן עשה דברים חמורים כמו ירבעם בן נבט וחבריו (מחטיא את הרבים). אבל כאשר עשה עבירות אחרות (קלות יותר), נותנים לו מלקות בצנעא.

חידושים והסברים:

1. **"סרח" — מה המשמעות?** "סרח" משמעו לכאורה שעשה אחת מ-24 הדברים שחייבים עליהם נידוי, או אולי אפילו רחב יותר — הוא התפרע, הוא "התקלקל". נראה שמדובר אפילו כאשר עשה עבירה שאינה רק מ-24 הדברים, אלא אפילו עבירות רחבות יותר. המילה "סרח" היא לשון צנועה — כמו ילד שעשה "סרחון" — זה דבר צנוע ש"רק האמא תופסת". הוא התקלקל, תפסו אותו, אבל זה לא פרסום גדול.

2. **הדילמה של נידוי אצל תלמיד חכם:** נידוי הוא כלי שנוצר כדי להגן על כבוד תלמידי חכמים. מה קורה כאשר צריך להשתמש באותו כלי נגד תלמיד חכם? זהו היסוד של ההלכה — כיצד מאזנים בין הצורך להגיב על עבירתו, לבין כבוד התורה שנפגע כאשר תלמיד חכם מנודה בפרהסיא?

3. **"לא תהדר פני גדול" לעומת כבוד התורה:** בכלל אומרים "לא תהדר פני גדול" — אין להדר אדם חשוב כשמדובר בדין. אבל כאן רואים שיש כן הגנה מסוימת לתלמיד חכם בבית דין — לא משום שהוא אישית ראוי לכך, אלא משום שכאשר הציבור שומע שתלמיד חכם בנידוי, זה עצמו **ביזיון של התורה**.

4. **"כירבעם בן נבט וחבריו" — הסף לנידוי בפרהסיא:** רק כאשר עשה דברים חמורים כמו ירבעם — מחטיא את הרבים — אז כן מנדים אותו בפרהסיא. "ירבעם בן נבט" פירושו "ראשון מפורסם מאוד שחטא ברבים" — בימינו היינו אומרים "שבתאי צבי". צריכים שני תנאים: (א) **רב אמיתי** — מרידה פומבית, לא סתם שאנשים יודעים על כך, אלא שהוא מרים ידיים ואומר "אני רשאי"; (ב) **דבר חמור** — משהו כמו עבודה זרה, כפירה, דבר חמור. המבחן המעשי: אם תפסו אותו בעבירה חמורה — האם הוא מתבייש בכך ומסתיר? זה "סרח" — נותנים בצנעא. או שהוא מרים ידיים ואומר "אני רשאי"? זה "יד רמה" — אז בא נידוי בפרהסיא, כי הוא כבר עצמו עשה את חילול השם, והנידוי להיפך הוא קידוש השם.

5. **"מלקין אותו בצנעא" — איזו מלקות?** כאן יש חקירה חשובה:

- **צד ראשון:** הכוונה ממש למלקות דאורייתא עם עדים והתראה, רק שעושים זאת בצנעא במקום בפרהסיא (כי מלקות רגילה היא "ונקלה אחיך לעיניך" — חלק מהביזיון). לתלמיד חכם עושים זאת בצנעא כדי לא לבייש את התורה.

- **צד שני (שנראה יותר):** זוהי **יצירה חדשה** — בדרך כלל היו נותנים לו נידוי (שהוא העונש הרגיל ל-24 הדברים). אבל מכיוון שנידוי לתלמיד חכם הוא ביזיון התורה, יצרו אלטרנטיבה: **מלקות שקטה** — בית דין קורא לו להדר ונותנים לו מלקות, לא עם כל דיני מלקות (39 עם המערכת), אלא מין מכת מרדות בצנעא. האדם מרגיש זאת, אבל זה "מתחת לבגדו" — אין ביזיון פומבי.

- **צד שלישי:** אפילו כשמדובר במלקות דאורייתא, עושים זאת בצנעא אצל תלמיד חכם. דעת נר"י השלם תומכת בצד שאפילו מלקות דאורייתא אפשר לעשות אצל תלמיד חכם בצנעא — גמישות רחבה ("מרחב תמרון") שיש לבית דין בהלכות עונשים.

6. **החילוק העיקרי בין "סרח" ל"ירום ידו" הוא בפרהסיא לעומת לא בפרהסיא, לא דאורייתא לעומת דרבנן:** החילוק אצל הרמב"ם אינו בין

4. **ביאור "חסידי החכמים":** לשון הרמב"ם "חסידי החכמים" פירושו מידות חסידות של חכם — חכם שמתנהג בחסידות. התוספת "חכמים" יכולה גם לומר שצריך חכמה לדעת מתי להתחמק, כי "חסידי שוטים" יכולים לעשות חורבן.

5. **אופנים מעשיים של "התחמקות":** לא אומרים "לא, לא עושים שמתא" — זה עצמו היה עוולה. אלא אומרים למתלונן שיהזור בעוד חודשיים, דוחים, מחפשים דרכים אחרות.

6. **[דיגרסיה: המעשה עם הבני יששכר והראפשיצער רב:]** רצו לעשות חרם על פשיסחא, הראפשיצער רב קרא לאסיפה, וקראו לבני יששכר. הבני יששכר התחמק בדרשה: בעקידת יצחק, לשחוט את יצחק דיבר הקב"ה עצמו, אבל לא לשחוט שלח מלאך. רואים מכאן שכדי "לשחוט" יהודי (לנדות) צריך שהקב"ה עצמו יאמר — אפילו הרב שקרא לאסיפה הוא רק "מלאך". המחשה מושלמת של "בורחין מדבר זה ומשמטין ממנו".

הלכה: האיזון בין כבוד התורה להגנה על תלמידי חכמים חידושים:

1. **לא להגן אחד על השני:** המטרה אינה שחכמים יגנו אחד על השני — זו הייתה מוטיבציה מעוותת. המטרה האמיתית היא שכבוד התורה יהיה חזק אצל הציבור.

2. **כאשר כבוד התורה דורש דווקא נידוי:** לעתים קרובות אנשים רואים זאת כהגנה על "שלנו" — למשל כאשר תלמיד חכם רימה או גנב מאדם. במקרה כזה, אם דעת הקהל רואה זאת כהגנה, יכול להיות שדווקא נידוי/השמטה הוא הדרך לכבוד התורה — כי זה מראה שאנשי תורה לוקחים עבירות ברצינות.

3. **דעת הקהל כגורם:** כאשר דעת הקהל שונה — כאשר אנשים רואים זאת כהגנה על "שלנו" — אפשר לראות זאת אחרת, ואולי אז דווקא הנידוי הוא הדרך הנכונה לכבוד התורה. צריך להבין את המצב.

4. **סברא מעשית — יעילות הנידוי:** אצל תלמיד חכם שיש לו חסידים ותלמידים, נידוי יכול לאבד את יעילותו — כי חסידיו לא יעזבו אותו. אפשר להשתמש בנידוי רק כל עוד הציבור מקבל זאת. (אבל זה "לאו דווקא" — לא הטעם העיקרי.)

תשובת הרמב"ם בענין חזן שיש עליו רינון

דברי הרמב"ם (תשובה): שאלו את הרמב"ם על חזן שהייתה שמועה (רינון) שהוא עושה משהו שאסור, האם להעביר אותו מתפקידו.

פשוט: הרמב"ם אומר בחריפות שאין מעבירים אף אחד מתפקידו בגלל שמועה בלבד — אולי יש עדות, אולי לא.

חידושים:

1. הרמב"ם מביא כראיה את הגמרות על "תלמיד חכם שסרה" — שאפילו כאשר הוא כן חטא, צריך לחלוק על כבודו. היסוד: תלמיד חכם אמיתי יש לו תורה אמיתית, הוא יכול ללמוד, יש לו ערך — ואפילו היצר הרע הביא אותו לחטוא, כבוד התורה דורש שיתייחסו אליו בדרך כבוד.

2. **חריג:** אם הוא משתמש בתפקידו כדי לרמות או להזיק לאחר — אז להיפך, צריך כן להתערב באופן אקטיבי. הוא מביא מעשה ממועד קטן שבו דווקא כן ניתקו בנידוי כי האדם ניצל את מעמדו או התחזה.

הלכה: כיצד היא הנידוי — כיצד עושים נידוי

דברי הרמב"ם: מכריזים ואומרים "פלוני בשמתא". כאשר מנדים אותו **שלא בפניו** — אומרים "אמרנו פלוני זה בשמתא". כאשר מנדים אותו **בפניו** — אומרים זאת ישירות אליו.

חומרת העבירה, אלא בין האופן — האם היה בפרהסיא או בצנעא.

7. **ראיה מהגמרא על מזלזל ביום טוב שני:** אפילו כאשר תלמיד חכם אמר לנכרי שיום טוב שני אינו דבר — שזה יותר מסתם לזלזל באופן פרטי — אין עושים נידוי בפרהסיא לתלמיד חכם. זה מראה שיש הגנה מסוימת לתלמיד חכם, שהיא חלק מדין כבוד התורה עצמו.

[דיגרסיה: דוגמה של יום טוב שני]: תלמיד חכם שמזלזל ביום טוב שני — זה דווקא דבר שרק תלמיד חכם יכול לעשות (כי הוא יודע שיום טוב שני הוא "פייק"/דרבנן), אבל אי אפשר לפרסם זאת בפרהסיא.

הלכה: "וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה" — הכבד ושב בביתך

דברי הרמב"ם: הרמב"ם מביא את הפסוק (הושע ד:ה): "וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה" — אפילו נביא שנכשל, "גוערים בו כיסוי כלילה" — מכסים זאת כמו לילה, שומרים על זה בשקט. "ואומרים לו: הכבד ושב בביתך".

פשוט: אומרים לתלמיד החכם: בבקשה, שב בבית. שמור על כבודך. אם תבוא לציבור, לא תהיה ברירה, יצטרכו לנדות אותך. אנחנו לא רוצים לבייש אותך — הישאר בבית.

חידושים:

1. **"הכבד ושב בביתך" — נידוי למחצה:** זהו מעין "נידוי למחצה" — לא עושים נידוי בפרהסיא, אלא אומרים לו שינדה את עצמו. משיגים את מטרת הנידוי — שלא יוכל להשפיע לרעה — אבל בלי ההשפלה של נידוי פומבי.

2. **מקור "הכבד ושב בביתך":** הלשון היא פסוק בספר מלכים (מלכים ב יד:י) — אמציה מלך יהודה רצה ללכת למלחמה עם מלך ישראל, והלה אמר לו "הכבד ושב בביתך" — הישאר בבית. הרמב"ם לא מביא את הפסוק ממלכים, אלא את הפסוק מהושע.

3. **"הכבד" — שמור על כבודך:** הביאור של "הכבד" הוא: כבד את עצמך, הישאר בבית, אל תבוא לבית המדרש. זה לא נידוי רשמי, אלא הנחיה מעשית שמשגיגה את אותה מטרה.

4. **לא "מורידין מגדולתו":** הרמב"ם לא משתמש בלשון "יורד בדבר" או "מורידין אותו מגדולתו" (כמו שעשו לרבן גמליאל). לא מעבירים אותו מתפקידו — רק אומרים לו שיישאר בבית.

הלכה: "אסור לבית דין לקפוץ בנדוי במהרה"

דברי הרמב"ם: "וכן כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי — אסור לבית דין לקפוץ בנדוי במהרה, אלא בורחין מדבר זה ומשמטין ממנו".

פשוט: אפילו כאשר תלמיד חכם חייב נידוי, אסור לבית דין לקפוץ מהר לנידוי. צריך לנסות להתחמק, לחפש דרכים אחרות לגרום לו לעשות תשובה.

חידושים:

1. **חילוק בין זקן ממרא לתלמיד חכם רגיל:** אצל זקן ממרא לא עושים כלום (לא עושים נידוי כלל). אצל תלמיד חכם רגיל, אם באמת אין ברירה, מותר כן לנדות — אבל בית דין צריך להיות מהסס מאוד ולנסות את כל הדרכים האחרות.

2. **"תלמיד חכם" — אפילו צורבא מרבנן:** זה תקף אפילו ל"תלמיד חכם" במובן של "איש ישיבה" — צורבא מרבנן — לא רק חכם גדול עם תלמידים. אפילו לגביו מתחמקים.

3. **מקור הגמרא — רב פפא:** רב פפא התפאר: "תיתי לי דלא שמתני צורבא מרבנן" — הוא מעולם לא הגיע ל"אסיפה" שבה מנדים תלמיד חכם. אבל — "אפילו נימנו על הלל הכותו משום מלקות" — אם צריך לתת מלקות (אפילו מכות מרדות) לתלמיד חכם, הוא כן היה חלק מזה — כי מלקות נותנים בצנעא. רק שמתא/נידוי, שהוא ביזיון פומבי, הוא נמנע.

ללמוד עמו. אם הוא מגיד שיעור, הוא נשאר מגיד שיעור; אם הוא תלמיד, הוא נשאר תלמיד.

3. **פרנסה גם נשארת:** אותה סברא — לא לוקחים את פרנסתו הבסיסית. הוא רשאי להמשיך להשתכר ולשכור פועלים.

הלכה: מנוחה שמת בנידויו

דברי הרמב"ם: אם הוא מת כשהוא עדיין מנוחה, הנידוי לא מתבטל אוטומטית. בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו — מניחים אבן על ארונו. כלומר שאין רוגמין אותו — זו סקילה סמלית. אין מספידין ואין מלווין — אין מספידין אותו ואין מלווים אותו עם תלמידי חכמים.

פשט: הנידוי נשאר בתוקף אפילו לאחר המוות — המוות עצמו לא משחרר מנידוי.

חידושים:

1. **נידוי לעומת עונשים פיזיים לאחר המוות:** בכל העונשים האחרים (כמו מלקות) אי אפשר להמשיך להעניש מת. אבל נידוי אינו עונש על הגוף — זו הצהרה קהילתית, ענין של כבוד. וכבוד שייך גם במת (נותנים כבוד למת). לכן הנידוי יכול להישאר בתוקף.

2. **אבן על ארונו — שני פירושים:** (א) לפי הרי"ף: "זכר לסקילה" — תזכורת סמלית לסקילה. (ב) לשון הרמב"ם "כלומר שאין רוגמין אותו" — אולי הוא מתכוון: זה שמניחים אבן (לא זורקים) הוא סימן שצריך לראות אותו כסקילה, אבל לא עושים זאת ממש — זה רק כדי שיהא מובדל מן הציבור.

3. **מוות לא משחרר מנידוי — חידוש:** יכולנו לחשוב שכאשר הוא מת, רואים כאילו הוא בא לבקש. החידוש: לא — כל עוד הוא לא ביקש בפועל, הוא נשאר בנידוי. הוא התעקש עד הרגע האחרון, ואפילו המוות לא משחרר אותו.

4. **זה עוזר להבין את הדין:** יכולנו לחשוב שעם המוות הוא נעשה פטור אוטומטית (כמו במלקות — את מי תכו?). אבל מכיוון שנידוי אינו עונש פיזי אלא הצהרה של הקהילה, הוא נשאר בתוקף גם לאחר המוות — הוא התעקש עד הסוף.

הלכה: חרם — חמור יותר

דברי הרמב"ם: מוחרם — אסור לו שונה לאחרים ושונין לו (הוא אינו רשאי ללמוד עם אחרים, ואחרים אינם רשאים ללמוד עמו). אבל: הוא לומד לבדו כדי שלא ישכח תלמודו. גם: אינו נשכר ואינו שוכר — הוא אינו רשאי לשכור פועלים ואין שוכרים אותו. אין נושאים ונותנים עמו — אין עושים עמו עסקים. אין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו — רק מעט פרנסה מותר לתת לו.

פשט: חרם חמור יותר מנידוי — לוקחים כמעט הכל.

חידושים:

1. **חרם לעומת נידוי — ההבדלים:** בנידוי הוא רשאי ללמוד עם אחרים (שונה ושונין לו); בחרם — לא. בנידוי הוא רשאי לשכור פועלים; בחרם — לא. בחרם מותר רק לעשות מעט עסק כדי פרנסתו — שומרים אותו בחיים, אבל לא יותר.

2. **כדי שלא ישכח תלמודו:** אפילו בחרם, שבו לוקחים כמעט הכל, נותנים לו ללמוד לבדו — כי החרם יסתיים מתישהו, ובינתיים לא יהפוך לעם הארץ. זה מראה שתלמוד תורה כל כך יסודי שאפילו הקנס החמור ביותר לא לוקח אותו לגמרי.

הלכה: תהליך הנידוי לחרם

פשט: "שמתא" היא הלשון הארמית/גמראית לנידוי. נידוי, חרם ושמתא הם שלושה מילים המציינות את אותו מושג.

חידושים:

1. **בפניו לעומת שלא בפניו:** הרמב"ם מביא את שני האופנים — אפשר לנדות שלא בפניו, אבל כאשר הוא נוכח, אומרים זאת בפניו. הרמב"ם לא אומר שחייבים לעשות זאת בפניו, אלא שאם עושים זאת בפניו, זה הנוסח. זה ענין של יושר — לא לעשות מאחורי גבו, אלא להיות אמיץ לומר זאת בפניו.

הלכה: חרם — הלשון

דברי הרמב"ם: בחרם אומרים "פלוגי מוחרם".

פשט: לשון פשוט — אומרים "מוחרם" והוא נעשה מוחרם.

הלכה: לשון "ארור" — ארור בו אלה, בו שבועה, בו נדר

דברי הרמב"ם: "ארור בו אלה, בו שבועה, בו נדר" — הלשון "ארור" כולל בתוכו אלה (קללה), שבועה ונדר.

חידושים:

1. **ארור כלשון נידוי:** מכאן רואים שאפשר גם לנדות בלשון "ארור", לא רק ב"שמתא" או "מוחרם".

2. **ראיה מברק ומרוז:** אילא אמרה שברק עם 400 שופרות שימתו את מרוז (מהפסק "אורו מרוז"). הלשון "ארור" בפסק מתפרש כנידוי/שמתא. זה מוכיח ש"ארור" יכול לומר ארור כפשוטו (אלה/קללה), או לשון שבועה ("אם לא אעשה כן, ארור"), או נידוי.

הלכה: התרת נידוי וחרם

דברי הרמב"ם: כיצד מתירים נידוי או חרם? אומרים "שרוי לך ומחול לך". כאשר מתירים שלא בפניו, אומרים "פלוגי שרוי לו ומחול לו".

חידושים:

1. **פשטות הנידוי:** מאוד פשוט לעשות נידוי וחרם — זה רק מילה, לא צריך להביא שופרות (אם כי אפשר), לא צריך נרות, לא "פולסא דנורא", לא שום פתקא.

הלכה: מהו המנהג שונה המנוחה — דינים של מנוחה

דברי הרמב"ם: **מנוחה: (1) אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נידויו; (2) אין מזמנין עליו; (3) אין מצטרפין אותו לעשרה לכל דבר שצריך עשרה; (4) אין יושבין עמו בד' אמות. אבל: שונה לאחרים ושונין לו — הוא רשאי ללמוד עם אחרים ואחרים רשאים ללמוד עמו. הוא רשאי נשכר ושוכר — הוא רשאי להשתכר ולשכור פועלים.**

פשט: המנוחה מטופל כאבל בהיבטים מסוימים, והוא מוצא מהחיים הציבוריים המשותפים — אין סופרים אותו למנין, אין יושבים בד' אמותיו, אין עושים זימון עמו.

חידושים:

1. **"אין מזמנין עליו" — משמעות כפולה:** יכול לומר (א) אין אוכלים עמו לחם ביחד, או (ב) אי אפשר לעשות ברכת המזון בזימון עמו. אולי שניהם ביחד — אפילו הוא אוכל, אין סופרים אותו. העיקר: הוא אינו חלק מהציבור.

2. **לימוד נשאר — היסוד של "לימוד הוא החיים":** בדיוק כמו בעיר מקלט ששולחים עם הרב את תלמידיו (כי תורה היא החיים), כך גם בנידוי — קונסים אותו, אבל לא לוקחים את חייו. לימוד הוא החיים, לכן ממשיכים

פשט: לעשות נידוי יכול אפילו אדם אחד (אפילו הדיוט, לכבוד החכם). אבל להתיר צריך שלושה הדיוטות, או יחיד מומחה אחד.

חידושים:

1. **אסימטריה בין עשייה להתרה:** לעשות נידוי קל יותר (אדם אחד), להתיר קשה יותר (שלושה, או מומחה אחד). זה מראה שלמוסד הנידוי יש "קושי מובנה" לצאת ממנו.

הלכה: תלמיד מתיר אפילו במקום הרב

דברי הרמב"ם: ויש לתלמיד להתיר הנידוי או החרם אפילו במקום הרב.

פשט: אם תלמיד יודע שהמנודה התחרט ורוצה תיקון, אפילו תלמיד רשאי להתיר אפילו במקום הרב.

חידושים:

1. **שני מהלכים בזה:** (א) אולי התרת נידוי אינה דבר כה גדול — זה דבר "זול", אפשר לתת אותו בקלות. (ב) או, זה דווקא כי יש ענין של כמה מהר לשחרר אדם מנידוי — ברגע שלא מגיע לו יותר, יעזרו לו לצאת מהבוץ. הטעם השני הוא יותר ענין של חסד — לא רוצים שיסבול יותר מהנדרש.

הלכה: שלושה שנידו והלכו להם

דברי הרמב"ם: אם שלושה (בית דין) ניתקו בנידוי והלכו להם, והמנודה התחרט — מושיבין לו אחרים ומתירין לו, שלושה אנשים אחרים יכולים להתיר לו.

פשט: לא צריך דווקא אותם אנשים שניתקו בנידוי.

חידושים:

1. **בדרך כלל צריך לבקש מחילה ממי שניתק בנידוי:** בדרך כלל, כאשר מישהו ניתק בנידוי חבר, צריך לבקש ממנו שיסכים. אבל כאשר הם לא נמצאים, אחרים יכולים להתיר — זה מראה שהנידוי אינו דבר "אישי" בין שני אנשים, אלא מציאות קהילתית שאחרים יכולים גם להסיר.

הלכה: מי שלא ידע מי נידהו

דברי הרמב"ם: מי שאינו יודע מי ניתק אותו בנידוי — ילך אצל הנשיא ויתיר לו נידויו.

פשט: הנשיא הוא הכתובת ה"דיפלומטית" להתרת נידוי כאשר לא יודעים מי ניתק בנידוי.

הלכה: נידוי על תנאי — אפילו על פי עצמו

דברי הרמב"ם: אדם שעושה נידוי על תנאי — "הריני בנידוי אם לא אעשה כך וכך" — או אפילו אדם עושה לעצמו נידוי, צריך התרה.

פשט: אפילו כאשר הוא קיים את התנאי (הוא אכן עשה מה שאמר), הוא עדיין צריך התרה.

חידושים:

1. **קושיא:** מדוע צריך התרה אם התנאי לא התקיים? זה משונה — לכאורה הנידוי מעולם לא חל!

2. **מקור מיהודה:** הגמרא מביאה ראייה מיהודה שאמר "אם לא אביאנו אליך וחטאתי לך כל הימים" — "וחטאתי לך" מתפרש שיהיה בנידוי. אפילו הוא בסוף הביא את בנימין, הוא נשאר בנידוי (רואים ממיתו שהיה בנידוי).

3. **מהלך השולחן ערוך:** השולחן ערוך פוסק שמדובר באופן שיש סיכוי גדול שלא יוכל לקיים את התנאי — אז הנידוי חל מעצם עשיית הנידוי, אפילו זה דבר שיכול להיות שלא יוכל לקיים.

דברי הרמב"ם: מי שישב בנידוי שלשים יום ולא ביקש להתיר לו — מנדין אותו שנית. לאחר פעמיים שלשים יום והוא לא מבקש — מחרימין אותו.

פשט: נידוי הוא תקופה של שלושים יום. לאחר שלושים יום צריך לעשות נידוי חדש. אם לאחר פעמיים שלשים יום הוא עדיין לא ביקש, עולים לרמה הבאה — מנידוי עוברים לחרם.

חידושים:

1. **נידוי אינו עונש — זה כלי:** הפשט של נידוי אינו עונש כמו מלקות (שבו "ונקלה בעיניך" — בזה מסיימים). נידוי הוא מנגנון להביא את האדם לתשובה. הוא עשה משהו לא נכון, מכניסים אותו לנידוי עד שיבוא לבקש. זה לא כמו עונש שמסיימים — זה תהליך שנמשך עד שהוא נשבר.

הלכה: אין בנידוי להפרה קצבה — אין זמן מינימום לנידוי

דברי הרמב"ם: ואין בנידוי להפרה קצבה... מנדין ומתירין ברגע אחד, כשיחזור המנודה למוטב. ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי על כמה שנים — מניחין כפי רשעו.

פשט: אין זמן מינימום לנידוי. לא חייבים לחכות שלושים יום — אפשר לנדות ולהתיר באותו רגע, כאשר המנודה חוזר למוטב. אם "טקטיקת הלחץ" לא עובדת מיד, אפשר להחזיק את האדם בנידוי (לכאורה חרם, כי לאחר שלושים יום עולים לחרם) במשך שנים.

חידושים:

1. **נידוי הוא כלי, לא עונש עם זמן קבוע:** רואים בבירור שנידוי הוא "טקטיקת לחץ" — אמצעי להביא לתשובה. זה לא כמו עונש מאסר שצריך "לרצות". כאשר המטרה מושגת (המנודה עושה תשובה), הנידוי נופל מיד.

2. **אין שיעור לא למעלה ולא למטה:** אפשר לעשות לרגע, אפשר לעשות לשנים. זה אולי אצל אדם מבוגר שצריך לחכות עד שיבוא לתשובה.

הלכה: סדר מנידוי לחרם — מחרימין אותו

דברי הרמב"ם: וכן אם ראו בית דין להחרים — מנדים תחילה, ואם לא ישוב מן החטא מחרימין אותו מיד, ואין צריך לזה מנין עשרה. אלא מחרימין אותו על מי שאוכל ושותה עמו, או מי שעומד עמו בארבע אמות. כדי לייצרו וכדי לעשות סייג לתורה, כדי שילמדו ממנו עד שלא יוסיפו עוד לחטוא.

פשט: כאשר בית דין רוצה להחרים, מנדים תחילה, ואם הוא לא חוזר, מחרימים אותו מיד. לא צריך עשרה אנשים לכך. החרם פועל על כל מי שאוכל ושותה עמו, או עומד עמו בד' אמות.

חידושים:

1. **חילוק בין "אין מזמנין עמו" ל"מי שאוכל ושותה עמו":** קודם אמר הרמב"ם "אין מזמנין עמו" (לא עושים עמו זימון), וכאן כתוב "מי שאוכל ושותה עמו". "מזמנין" לא צריך דווקא בד' אמות — להיפך, אפילו הוא לא יושב עם האחרים, לא יצטרף לזימון. אבל "אוכל ושותה עמו" היא קטגוריה רחבה יותר של מגע ממשי.

2. **מטרת החרם — סייג לתורה:** נידוי/חרם נעשה לדברים שצריכים "הגנה נוספת" — דברים פגיעים, למשל דבר שהוא רק דרבנן, שאנשים לא ייקחו ברצינות מספיק. כאשר אחד מזלזל ולא קורה כלום, כולם יזלזלו. נידוי/חרם הוא האמצעי למנוע "פרצה" כזו.

הלכה: כיצד מתירים נידוי או חרם?

דברי הרמב"ם: בשלושה — שלושה אנשים מתירים. אבל יחיד מומחה יכול להתיר לבדו.

הלכה: נידוי בפניו — התרה צריכה גם להיות בפניו
 דברי הרמב"ם: מי שנידה בפניו — כאשר ניתקו בנידוי בפניו (אמרו לו "אתה מנודה" בפניו), גם ההתרה צריכה להיות בפניו.
פשוט: יש חילוק בהלכה בין נידוי בפניו לשלא בפניו — בפניו גם ההתרה צריכה להיות בפניו.

הלכה: אין זו שיטת חכם — תלמיד חכם לא ינדה בגלל כבודו
 דברי הרמב"ם: אין זו שיטת חכם ומנהג כבודו, אלא זו חולשת תלמיד חכם והנהגה שאינה טובה. אלא הדרך הטובה והישרה שיעלים אזנו מדברי עם הארץ ולא ישיב להם תשובה כלל, כדרך שאמרו חכמים הראשונים: שתיקה לעמי הארץ גדר לחכמה.

פשוט: אם תלמיד חכם משתמש בנידוי כדי להעניש כל מי שמציק לו, זה לא כבוד — זו חולשה ("חולשת תלמיד חכם") והנהגה רעה. הדרך הנכונה היא: תעשה כאילו לא שמעת.

חידושים:

1. שלוש מדרגות כיצד להגיב:

- דרך הטובה והישרה (לכל תלמיד חכם): תעשה כאילו לא שמעת. הרמב"ם מביא את הפסוק (קהלת ז: כא): "גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך, שלא תשמע את עבדך מקללך" — עבדך מקלל אותך, אבל אתה לא שמעת. תעשה כאילו לא שמעת.

- דרך חסידים הראשונים: שומעים חרפתם ואינם משיבים, ולא עוד, אלא שמוחלים למחרפיהם וסולחים להם. הם אפילו שמעו את החרפה, אבל לא ענו, ועוד מחלו.

- כאשר מבזים בפרהסיא: כאן יש חריג — תלמיד חכם שביזהו יחיד בפרהסיא, אסור לו למחול על כבודו — כי זה כבר כבוד התורה, לא כבוד האישי. ואם מחל — נענש, הוא נענש, כי הוא מבזה את התורה בכך שהוא מאפשר לבזות תלמיד חכם בפומבי.

2. חילוק בין בסתר לפרהסיא: מי שביזהו יחיד בסתר — רק ביניהם — כאן הוא יכול למחול, כאן זו חסידות. אבל בפרהסיא — כאשר כולם ראו — אסור לו למחול, כי ענין כבוד תלמיד חכם מתחלל, אנשים יחשבו שאפשר לבזות תלמידי חכמים.

3.

"נוקם ונוטר כנחש" — כיצד להבין: הרמב"ם מביא את הגמרא (יומא כג.): כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. הפירוש: אצל בעל חי אחר, כאשר הוא נושך את השני, יש לו הנאה — טעם טוב. אבל הנחש מרגיש בכל מקום רק טעם של חול. הנחש נוקם לא כי יש לו הנאה מזה, אלא כי זה חייב להיות. כך גם תלמיד חכם — כאשר הוא נוקם ונוטר, לא ירגיש שום טעם טוב בזה, אלא הוא עושה זאת כי כבוד התורה דורש זאת.

4. גירסת הרמב"ם — חילוק בין נקמה לעצמו ולכבוד התורה: לרמב"ם יש גירסה בגמרא שהחילוק הוא: לא תיקום ולא תיטור תקף לכבודו שלו — הוא אינו רשאי לנקום לעצמו. אבל הוא כן נוקם לכבוד התורה — הוא בכלל לא מתכוון לעצמו. מבחן מעשי: אם כאשר אשתו מציקה לו הוא גם נוקם ונוטר — אז הוא מתכוון לעצמו, לא לכבוד התורה. כי אצל אשתו אין ביזיון כבוד התורה.

5. כיצד זה מתיישב עם "מלך שמחל על כבודו": קודם למדנו שרבי ונשיא רשאים למחול על כבודם. כיצד זה מתיישב עם זה שהוא אינו רשאי למחול? התירוץ: שם מדובר על הכבוד הנוסף שמגיע לו — לעמוד לפניו, דברים כאלה. על זה הוא רשאי למחול. אבל כאשר מישוה מבזה אותו בפרהסיא — זו קטגוריה אחרת לגמרי, כאן הוא אינו רשאי למחול.

6. דיגרסיה: מהלך החזון איש על "דעות גבוהות" על אנשים: החזון איש אומר: אנשים חושבים שכאשר יש להם דעות גבוהות על אנשים

הלכה: תלמיד חכם שנידה עצמו — מתיר לעצמו

דברי הרמב"ם: תלמיד חכם שנידה עצמו, אפילו נדה עצמו על דעת פלוני, אפילו בדבר שחייב עליו נידוי — הרי זה מתיר לעצמו.

פשוט: תלמיד חכם שניתק את עצמו בנידוי יכול להתיר לעצמו — אפילו הוא עשה זאת "על דעת פלוני" (על חשבוננו של אחר), אפילו זה דבר שהוא באמת חייב נידוי עליו.

חידושים:

1. קשה להבין: מה הכוונה "אפילו על דעת פלוני"? אולי פירושו: אפילו הוא אמר שאם אותו אדם יתחרט הוא ימחל לו — אפילו אז הוא יכול להתיר לעצמו.

הלכה י"א: מנודה בחלום

דברי הרמב"ם: מי שנידה בחלום, אפילו ידע מי נידהו, צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתיר לו נידויו. אם הוא לא מוצא — הוא הולך עד פרסה לחפש אותם. לא מוצא — מספיק עשרה שיודעים רק משנה. לא מוצא — עשרה שיודעים תורה. לא מוצא — אפילו עשרה אנשים פשוטים. אם הוא לא מוצא במקום — מספיק שלושה.

פשוט: מי שמנודה בחלום צריך רמה גבוהה יותר של התרה — עשרה אנשים שלומדים הלכות, עם סולם ירידה אם לא מוצאים.

חידושים:

1. "שונין הלכות" — מה הכוונה? השאלות מביא נוסח מהגמרא: "דגמרי אבות ומדות" — אנשים שיכולים ללמוד משנה, מדרשות, מכילתות. לא ממש תלמידי חכמים גדולים, אבל משהו של תלמידי חכמים.

2. מדוע צריך כאן עשרה, כאשר בנידוי רגיל מספיק שלושה הדיוטות? נידוי בחלום שונה באופן יסודי — זה לא אדם שניתק בנידוי, אלא מסר מלמעלה ("שר החלום" התלבש באותו אדם). לכן צריך יותר אנשים כדי להתיר.

3. מהי המציאות של נידוי בחלום? — שני מהלכים:

(א) מהלך רוחני: חלום הוא מסר מהשמים. האדם שהוא ראה בחלום לא יודע כלום על כך — "כשאני בא אליך בחלום, אני לא הייתי שם, זה רק אתה — החלום שלח אותך". לכן אי אפשר ללכת לאדם שניתק בנידוי בחלום, כי הוא לא יודע כלום על כך. אלא מאי — זה מסר מהשמים.

(ב) מהלך רציונליסטי: אדם שחולם שהוא מנודה — זה אומר שיש לו ביטחון עצמי חלש מאוד, הוא מרגיש "מנודה". הוא צריך עשרה אנשים "יחזקו" אותו — יאמרו לו "אתה טוב."

4. שיטת הרמב"ם בחלומות — סתירה: הרמב"ם פוסק "דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין" — הוא בכלל לא מאמין בחלומות. הוא גם כתב במעשה שני שהוא "עשה מעשה שני בחלומות". מדוע הוא פוסק כאן שנידוי בחלום הוא דבר רציני שצריך התרה?

- תירוץ: אולי כל דבר שונה — לגבי נידוי בחלום הוא פוסק אחרת מאשר לגבי עניני חלום אחרים. או: צריך להיות חלום אמיתי (לא סתם דמיונות).

- תירוץ אחר: אולי זה יותר דבר מעשי — הוא מרגיש מנודה, הוא לא הולך להתרחק, הוא מסולסל — באים עשרה אנשים ואומרים לו "אתה יכול להתרחק."

5. פוסק שחלמו עליו שמתיר — לא עוזר: אם זה דבר אמיתי (המהלך הרוחני), אז פוסק שחולמים שהוא מתיר — לא עוזר. צריך אנשים אמיתיים בעולם.

6. נפקא מינה מעשית: ר' אריה שטרן (בעל ליקוטי שכתה) התעסק מאוד בענין זה. גם ב"בסודו של מורה הוראה" התרחש מעשה כאשר מישוה אכן התקשר עם שאלה כזו — הוא הלם שהוא מנודה.

2. **שיטת הרמב"ם** — **כבוד התורה דורש שהתלמיד חכם ייקח תחילה:** לפי הרמב"ם, אם התלמיד חכם נותן לעצמו לעלות לא תחילה, הוא מבזה כבוד התורה. זה מתיישב עם היסוד הכללי של הפרק — שכבוד התורה אינו כבודו האישי של תלמיד החכם, אלא חובה שהוא חייב לשמור.
3. **שאלה מעשית** — **האם אפשר לוותר על עליות למטרה טובה:** אם רב נותן את עלייתו כדי שאנשים יבואו יותר להתפלל, והוא חושב שזה עצמו כבוד התורה — האם זה מותר? זה נשאר פתוח, אבל צריך לחשוב — האם כבוד התורה הוא כבוד התורה או בייקטיבי, או שהוא יכול להשתנות לפי המצב.
4. **מאמר רבי נתן** — **"נביאי הארץ":** הרמב"ם מביא מאמר של רבי נתן ש"נחמה ומעשים בלא זמנם — לא מפני שהם נואפים ולא שהם גוזלים, אלא מפני שהם בוזים בעצמם" — יש להם צרות לא כי הם נואפים או גוזלים, אלא כי הם מבזים את כבודם התורני שלהם — הם לא לוקחים את הכבוד שמגיע להם כתלמידי חכמים.

כבוד התורה — דיון סיום

חידושים:

1. **ציטוט מר' נתן בפרי עץ חיים** — "תלמידי חכמים אין להם מנוחה בעולם הזה": לתלמידי חכמים אין מנוחה בעולם הזה — לא כי הם לא מתנחמים, ולא כי הם לא גדלים, אלא כי הם "בוזים את עצמם" — הם מבזים את עצמם. הפירוש: תלמידי חכמים מראים את התורה דווקא כי הם לא נוגעים בכבוד התורה שלהם על עצמם. הם לא לוקחים את כבוד התורה כדבר אישי — הם מוותרים על כבודם שלהם, ולכן הם יכולים באמת לגלות את התורה.
2. **מוסר השכל מעשי** — **קודם לחשוב על אחרים: קודם צריך לדאוג להכריז שלנו, שהם יהיו תלמידי חכמים, ורק אחר כך לחשוב על עצמנו.** המיקוד של כבוד התורה צריך להיות על אחרים — שנדאג שלחברים יהיה כבוד התורה — לפני שחושבים על עצמנו.
3. **כבוד התורה הוא דבר העומד בפני עצמו** — זה לא "כלום", זה דבר אמיתי שצריך פשוט להיות איתו.

אחרים, הם אנשים טובים. אבל האמת היא להיפך — כי יש להם ציפיות גבוהות, הם מקבלים "התקף" שלם כאשר הם רואים שהאדם לא כל כך טוב כפי שחשבו. החזון איש אומר: אני יודע שאנשים חלשים בהגדרה — **יצר לב האדם רע מנעוריו** — ממילא אני לא מתפעל. להיפך, אני כל הזמן מתפעל שאנשים טובים יותר ממה שחשבתי. זה מוסר כיצד אפשר לקיים את עצת הרמב"ם — "שלא תשמע את עבדך מקללך" — כי לא לוקחים את דברי כל אדם כל כך ברצינות.

7. **[דיגרסיה: חילוק בין הלכות דעות לכאן:]** בהלכות דעות הרמב"ם למד שאין להיות "שוטה שאינו מרגיש" — מי שבכלל לא מרגיש שמבזים אותו. שם זה חיסרון. אבל כאן הרמב"ם אומר שהסיידים הראשונים שומעים חרפתם ואינם משיבים — שנשמע כמו אותו דבר! התירוץ: שם מדובר על מי שבאמת לא מרגיש — הוא שוטה. כאן מדובר על מי שכן מרגיש, אבל הוא לא עונה — הוא מוחל, הוא משחרר. זו מדרגה אחרת לגמרי.

הלכה: "במה תלמידי חכמים אין מצוין שתצא תורה מבניהם" — ברכת התורה תחילה

דברי הרמב"ם (מביא רבי יהודה הנשיא): במה תלמידי חכמים אין מצוין לצאת תורה מבניהם? על שאינן מברכין בתורה תחילה.

פשוט: הרמב"ם מביא שני פירושים במאמר זה:

- **פירוש אחד:** תלמיד חכם שחושב שלא מתאים לו לעלות לתורה תחילה (הוא רוצה עלייה טובה יותר, למשל ישי), הוא מבזה את התורה בגלל כבודו שלו — ולכן ילדיו אינם תלמידי חכמים.

- **פירוש הרמב"ם (להיפך):** "תחילה" פירושו שהתלמיד חכם צריך להיות העולה הראשון. אם לא נותנים לו תחילה, או שהוא לא נותן לעצמו לעלות תחילה, הוא מבזה כבוד התורה. "שלא ברכו בתורה תחילה" פירושו: לא נתנו לתלמיד חכם להתברך בתורה תחילה.

חידושים:

1. **מחלוקת ראשונים בפירוש:** יש מחלוקת ראשונים בכלל בשאלה זו, וזה נוגע לחזון איש שמדבר על כך.

תמלול מלא

עבירה מבחינת שהאדם עשה עבירה כמו שהאדם חילל שבת. הוא עשה עבירה כלפי הקהילה, הוא הוריד את הסמכות של הרב. נידוי מחזיר את הסמכות של הרב, כי האדם שהוא עושה הצרות מוצא מהקהילה, נשאר הרב עם מעמדו הגבוה. אני חושב שכולם בערך אותו סוג עניין.

חברותא ב: כן?

דיון: מדוע נידוי נמצא בהלכות תלמוד תורה?

חברותא א: טוב מאוד, אתה אומר פשוט טוב. אני חושב שזה מעורר מאוד שלכאורה יש כמו הלכות עונשין, ובעצם זה שייך לספר שופטים. יש הלכות ממרים, הלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם.

אבל מה שנראה, קודם כל באופן כללי יש הרבה קשר של הלכות ממרים עם הלכות תלמוד תורה, בפרט החלק השני שאומרים כבוד תלמידי חכמים. בעצם, שם נמצא אפילו הלכות כיבוד אב ואם, מי יש לו דין תלמיד חכם? למי צריך לעשות נידוי? נמצא גם בהלכות ממרים.

חברותא ב: יכול להיות. או בסנהדרין. לא בדקתי בדיוק מי הוא תלמיד חכם.

חברותא א: שם זה כתוב, אני לא זוכר. יכול להיות חלק מהסנהדרין.

חברותא ב: כן. כן. ו... יכול להיות שזה...

חברותא א: נכון, נכון, גם כאן, זה באמת לא נמצא. למדנו בשיעור אחר את החזון איש על מה זה אדם טוב, הוא מביא מאוד את הרמב"ם גם על ההלכה,

הלכות תלמוד תורה פרק ז' — הלכות נידוי

הקדמה כללית לפרק

חברותא א: אוקי, בואו נלמד היום הלכות תלמוד תורה פרק ז', הפרק האחרון של הלכות תלמוד תורה.

אנחנו לומדים כאן, אנחנו נמצאים באמצע הסוגיה הגדולה יותר של הלכות תלמוד תורה. תת-הקטגוריה היא כבוד תלמידי חכמים, ותת-תת-הקטגוריה היא כיצד קונסים מי שמבזה תלמידי חכמים או מבזה דברי חכמים.

יש על כך מוסד שנקרא נידוי. כשם שיש עונשים שונים — יש כל מיני ד' מיתות בית דין, יש מלקות, יש אפילו סוג של מלקות דרבנן שנקרא מכת מרדות — יש גם סוג חדש של דבר של נידוי, של, איך אומרים, אקס-קומוניקציה, או נראה בפרק מה בדיוק המשמעות. אבל בעצם זה כמו דרך להוציא אדם מהקהילה, לעשותו מנודה מוחרם, כי הוא ביזה חכם.

והרמב"ם מנה עשרים וארבעה דברים שעליהם העונש הוא שעושים נידוי. רובם הם דברים דרבנן, או דברים שאנשים יכולים לזלזל בהם, ונידוי הוא עניין של להחזיר את החומרה על ידי הוצאתו מהקהילה, על ידי ריחוקו מאנשים, כדי שהציבור יפחד יותר.

נידוי כעונש קהילתי

אני חושב שזה הכל עניין של דברים קהילתיים. כשם שעונשים אחרים הם דבר כואב — מקבלים מכה, זה כואב על הגוף. אבל שיבוד החכם הרי אינו

אבל מה ששומעים רק על זה זה פשוט כי על אנשים מפורסמים שומעים מה קורה להם. אתה יודע כמה כל בעלי בתים מזמן הגמרא נידו?

חברותא ב: כן, אני מתכוון חכמים מסוימים שנידו על כבודם.

חברותא א: כן, כן, מוצאים בגמרא, במסכת פסחים. קצב היה מתבטא לא יפה על מי? אני לא זוכר, רבא? אני כבר לא יודע. יש רבנים קדושים...

לשון הרמב"ם: חכם זקן בחכמה

חברותא ב: חכם, אומרים בחכמה.

חברותא א: חכם, אומרים, כלומר, זקן וקנה חכמה. האחר השתמש במילה זקן אצל חכמה. כי הוא מתכוון לומר, שמגיע לו בעצם כבוד בכל מיני מקרים, מה שאומר שם הפני.

אבל יש הבחינה נשיא או ביזיון — נשיא או ביזיון של ההנהגה של הסנהדרין, או של ביזיון — שסרה. מה קורה שהוא באמת חכם, אבל הוא חטא, הוא התקלקל.

אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם — זה לא משוא פנים, וצריך גם לשים אותו בנידוי.

דיון: מה המשמעות של "סרה"?

חברותא ב: "סרה" אומר שהוא עשה אחד מעשרים וארבעה הדברים שמגיע נידוי, או שהוא התנהג בצורה שלא ראוייה לגדול ממנו.

חברותא א: לא נראה כאן, כי נראה כאן שמדברים — אם תסתכל על ההלכה — נראה שמדברים אפילו הוא עשה עבירה, אפילו חמורה, ומה שסתם אומר הוא מחטיא את הרבים.

חברותא ב: כן, זו בדרך כלל הקטגוריה של ירבעם.

חברותא א: כלומר כך עושים נידוי, אבל לא מחטיא את הרבים. ואיך שעכשיו מגיע שצריך לעשות השוואה לבומבה, עושים את הקלים — צריך לומר שהוא עושה עבודה זרה, שזה קשור עם מורא הזרה. ולכאורה מגיע לו ממש מוסר?

חברותא ב: אין הבדל, זה אני אומר.

חברותא א: אבל הכוונה נראית שכן, מדברים על מלא של... יכול להיות... זה קשה, כי מה שאתה מתכוון לומר שזה קשה — אם הוא ממש חייב מלקות, זה חייב מלקות, זה כמו עד אחד. יכול להיות שזה לא כל כך פשוט.

יכול להיות, כי כתוב נושא אחד, זה בגלל שרואים על מלקות בסעיף. יכול להיות, גם מדברים כשזה דבר חמור, אבל אין עדים והתראה, או סוג הדברים.

נכון, או יכול להיות ש... ולמעשה במציאות באמת יש עונשים, סנהדרין ובית דין. אבל במציאות, הרבה פעמים את העונשים לא מבצעים, או שאין שם כוח.

נידוי ככוח מעשי

נידוי יש להם תמיד את הכוח, כמו שהביא אפילו עד ממש לאחרונה היה דבר שיכלו לעשות נידוי. אז זה דבר שצריך... את היד אתה יכול גם לעשות אותיות שבועה, או לעשות צעטל נגדו, זה גם בחינה של נידוי.

חברותא ב: צעטל זה כבר נידוי חלש, כי עושים צעטל לילדים, אבל כן, אם יש קהילה חזקה הוא יכול להוציא אדם מהקהילה. אבל זה עניין של ביזיונות, זה לא... זה שיימינג, כן.

"אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחבריו"

חברותא א: הלאה, אבל כשהטא שאר חטאים — הוא עשה עבירות אחרות, ולא כל כך חמורות כמו רבנן, מה בדיוק הגדר הוא לא אומר לנו, אבל עבירות קלות — אז תראה, לא מושכים אותו, לא מבזים אותו ברבים.

אלא מה? מלקין אותו בצנעא — נותנים לו מלקות בצנעא.

דיון: מה סוג המלקות של "מלקין אותו בצנעא"?

המלקות היא לכאורה סוג של מכת מרדות, זה כמו בית דין שעושה עונש.

מי הוא תלמיד חכם שמוותרים על כבודו. על זה הוא לא התרגש כל כך, שמזה לומדים מה זה אדם טוב.

אז כן. זה מסתבר, אבל אולי כמו שאתה אומר, שיש כמו עונשים, יש ממש הלכות שופטים — אולי שופטים זה ממש דין, ממש חיוב של הלכות עונשים, או זקן ממרא, אנשים אחרים שהם הולכים נגד הסנהדרין. ואחר כך כאן זה יותר ספציפי לכבוד תלמידי חכמים — שעומדים לפניו, ומכבדים אותו, כולם מקשיבים לו, אסור לחלוק על שמועת רבו, מה שלמדנו ממש על מה זה אומר, מורא רב, סוג הדברים האלה — ולזה מצטרף נידוי. זה מעניין שזה כמו כלי להגן על הכבוד של תלמידי חכמים.

חברותא ב: כן.

חברותא א: אגב, חלק מנידוי הוא, כמו שכתוב, סתם כמו איך עוברים על הרבנן, אחרים שאומרים, אבל הגמרא שואלת, הכל בשביל כבוד של הרבנן עשו את התקנה.

מבנה הפרק

אוקיי, ועכשיו הפרק הוא בעצם — את זה למדנו בפרק הקודם. הפרק הוא כל ההלכות מה עושים כשעושים נידוי.

חברותא ב: מתי עושים נידוי כבר למדנו, אבל...

חברותא א: כבר למדנו מתי עושים נידוי, ונגענו קצת בנידוי. כאן נהיה יותר מאריכים מה זה חיוב נידוי, מה זה אומר, מה צריך בעל נידוי, האדם שמנודה, מה הוא צריך לעשות אחרת, וכן הלאה.

מתחילים עם פרט. הפרט הוא לכאורה — צריך לנדות תלמיד חכם. זו דילמה, כן. נידוי הוא כלי שנוצר בשביל תלמידי חכמים. מה קורה כשצריך להשתמש בכלי נגד תלמיד חכם?

חברותא ב: טוב מאוד.

הלכה א: תלמיד חכם שסרה

לימוד הרמב"ם

חברותא א: ההלכה הראשונה היא ממש קשר גם של כבוד תלמידי חכמים. מלבד כבוד תלמידי חכמים יש חכם שחייב נידוי, אולי לא רק נידוי, הוא יכול אפילו להיות מלקות, יש דברים אחרים איך מתנהגים עם תלמיד חכם שחייב עונש.

זו לא דילמה, איך מתמודדים עם כבוד תלמיד חכם שמגיע לו ביזיונות? תלמיד חכם בכלל מגיע לו כבוד, אבל אם הוא עשה עבירות צריך אותו לא... אנחנו לא "לא תהדר דל בריבו" — מה הלשון של הפסוק? שכשמדובר בדל, אבל להיפך, "לא תהדר פני גדול" — אדם חשוב לא צריך לכבד כשמדובר בדין, וכאן גם כשהוא עושה עבירות.

אבל כאן רואים שיש כן הגנה מסוימת לתלמיד חכם בבית דין, לגבי הדברים של נידוי — שהוא גנב או עשה אולי דבר כזה, לא יודע — אבל דברים שזה אולי באמת כמו שאתה אומר, דברים שזה ממש נושא של כבוד התורה, שהציבור שמע שתלמידי החכמים בנידוי זה גם ביזיון התורה.

דוגמאות מפורסמות של נידוי בהיסטוריה

חברותא ב: אני חושב שהנושא של נידוי שאנחנו מוצאים בגמרא שהם מפורשים הם בעיקר שנידו חכם. למשל, ידוע שנידו את רבי אליעזר, קראו לו "שמות". וגם ראיתי שלרבי יהושע בן פרחיה היה תלמיד ששמו ישו, והוא עשה עבירות, שמו אותו בחרם. כתוב בגמרא, "היינו דאמרי אינשי: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" — שמו אותו בחרם.

וגם מאוחר יותר, יש מאוד מפורסם, זה כבר היה ממש בזמנים האחרונים, יהודי ששמו ברוך שפינוזה, שמו אותו בנידוי, קראו לו באנגלית "excommunicated" — זה הלכות נידוי.

אז, אני אומר, לאדם פשוט נידוי כנראה לא עונש כל כך גדול, כי קיומו לא תלוי בקהילה, הוא בביתו. אבל חכם לוקחים ממנו את כל...

חברותא א: אוקיי, כן. בוא נמשיך.

חברותא ב: לא, כשחייבים מלקות עם עדים והתראה, פשוט שנותנים לו מלקות.

חברותא א: לא, לא, לא פשוט שכל יהודי... תלמיד חכם הוא כמו כל יהודי, שמגיע לו עונש כמו כל יהודי, מלקות.

חברותא א: לא, אני חושב שההבדל כאן הוא בין בפרהסיא ללא בפרהסיא. זו המילה "סרח", היא לשון דומה. מישהו מסריח, כן, זה עניין של צניעות. כן, ילד עשה סרחון, זה עניין של צניעות שרק האמא תופסת, ומטפלים בזה.

חברותא א: לא, נראה שמלקות בצנעא אומר אפילו כשאין דין מלקות, אלא בדרך כלל היו נותנים לו נידוי — זה העונש בדרך כלל — אבל לתלמיד חכם אם הולכים לעשות לו נידוי זה יהיה ביזיון התורה.

"סרח" כאן אומר שהוא התקלקל, הוא לא יכול היה להתאפק מעבירה כלשהי. אבל אם הוא עשה כירבעם בן נבט, מה שהוא עשה בפרהסיא, הוא עשה חילול השם שמים, אז מגיע לו נידוי בפרהסיא, כי חילול השם שמים היה בפרהסיא. כן, אבל כשחילול השם שמים לא היה בפרהסיא, אז עושים לו בצנעא. אז זו בעצם ההבנה.

חברותא ב: אני לא יודע, אולי...
חברותא א: לא, נראה שמלקות בצנעא אומר אפילו כשאין דין מלקות, אלא בדרך כלל היו נותנים לו נידוי — זה העונש בדרך כלל — אבל לתלמיד חכם אם הולכים לעשות לו נידוי זה יהיה ביזיון התורה.

אז יש יצירה חדשה, שאומרת, נותנים לו מלקות שקטות. בית דין קורא לו לחדר ונותנים לו פשוט, לא עם דיני מלקות שצריך להיות שלושים ותשע עם המערכת.

חברותא ב: אז אתה צודק שהגמרא שמדברת על זה היא לכאורה סוג הדברים האלה, של שהוא יזלזל ביום טוב טוב שני למשל. זה יכול להיות, שהוא אומר — זה דווקא דבר שרק תלמיד חכם, הוא יודע שיום טוב שני הוא פייק, אז הוא מזלזל — אבל אי אפשר לפרסם את זה בפרהסיא.

אבל יכול להיות כן...

ביאור של "ירום ידו" — שני תנאים

חברותא ב: יש לו מילה מאוד צנועה כזו. זה קודם כל, אבל כשאתה אומר ירבעם בן נבט, בדרך כלל כשמישהו אומר, "עבירה שתלמיד חכם עושה היא ממש כמו ירבעם בן נבט", שהיום היו אומרים "שבתאי צבי", אתה יודע, מישהו ראשון מפורסם מאוד שחטא ברבים. זה לא מספיק שהוא פסק לשאת ברבים או עשה משהו ברבים. זה בטוח שהוא מדבר על משהו דבר חמור, דבר חמור.

חברותא א: מלקות זה בדיוק להיפך, אני לא אעמוד על זה. נידוי הרי יש כאן הבעיה שאתה מבזה אותו אבל אתה מבזה את התורה. מלקות, רק הוא ירגיש את זה, מכניסים אותו פנימה, זה מתחת לבגד שלו, והוא ירגיש, אבל זה לא יהיה הביזיון שאנחנו רוצים כאן להימנע ממנו.

אבל לכאורה החומרה עצמה, עדיין היו, נניח תפסו אותו עם אשת איש בשתיקה, עדיין היו צריכים לראות אם הוא עושה מלקות בצנעא.

מלקות רגילה היא באמת "ונקלה אחיך לעיניך" — זה חלק מהביזיון, אבל כאן כתוב בצנעא. אז זה אומר שיש סוג של מלקות בצנעא.

ירום ידו אומר שהוא עושה עבירה ביד רמה. מה העבירה היא, יכולה להיות לא עבירה כל כך חשובה, אבל החלק ממנה הוא היד רמה. ממילא אז אפשר לתת לו נידוי, כי אתה לא מגן עליו. זה להיפך, אתה בזה עושה קידוש השם, כי הוא כבר עשה את חילול השם.

חברותא ב: אבל יכול להיות, רואים שהוא מביא השלמה, נראה שהוא מדבר אפילו מלקות דאורייתא, יכול גם להיות שבעת המלקות עושים את זה בצנעא, כן.

אבל סרח אומר שהוא עשה משהו שתפסו אותו, זה לא עניין גדול של פרסום. זה גם לא חייב לומר שרק אחד יודע, יכול להיות כמה אנשים יודעים, אבל זה לא דבר פומבי. ירום ידו אומר שזה דבר פומבי, מרידה. אדם ירום ידו היה כמו שהוא קרע את הבגדים על בית המקדש, על ירושלים.

חברותא א: אז זה... אז זה נשמע. כלומר, מה שהרבה פעמים אומרים כך הלכות ענוה ופרישות וגדרים וסייגים, אבל בעסקים יש עדיין... מה שקוראים מרחב תמרון, איך אומרים? גמישות. הוא יכול להתאים, אפשר להתחשב בזה שהוא תלמיד חכם, לא לעשות בפרהסיא, כן, וכדומה.

מלקות בצנעא אצל תלמיד חכם (המשך)

חברותא א:

כן, נכון, יש כאן שני תנאים. צריך להיות גם רב אמיתי, וגם עניין רציני. משהו כמו עבודה זרה, או כמו כפירה, משהו שהוא דבר חמור מאוד. לא, כמו שאתה אומר, אפילו אם כולם יודעים שתפסו אותו במשהו עבירה גדולה, זה לא נקרא רב אמיתי, זה סתם ביזיון.

חברותא א: זה יכול להיות, כמו שאני אומר, זה דווקא דבר שרק תלמיד חכם יודע את זה שיום טוב שני הוא פייק, אז הוא מזלזל, אבל אי אפשר לחשוב שזה בפרהסיא. אבל יכול להיות כן...

חברותא ב: מלקות זה הרי בדיוק להיפך, אני לא התגברתי על זה. נידוי הרי יש כאן הבעיה שאתה מבזה אותו, אבל אתה מבזה את התורה. מלקות זה רק הוא ירגיש את זה, מכניסים אותו פנימה, זה מתחת לבגד שלו, והוא ירגיש, אבל זה לא יהיה הביזיון שאנחנו רוצים כאן להימנע ממנו.

דיון: המפתח — מרידה לעומת בושה

חברותא ב: נכון, נכון. לא, בוא נגיד, אני הייתי אולי אומר ככה: תפסו אותו בעבירה חמורה, השאלה היא, הוא מתבייש בזה ומסתיר את עצמו, או שהוא מרים את הידיים ואומר "אני רשאי"? זו המילה, המרידה, היד רמה. זה מה שמגיע לו הנידוי בפניו.

מלקות רגילה היא באמת, "ונקלה אחיך לעיניך", זה חלק מהביזיון. אבל כאן כתוב בצנעא. אז הסברא היא שנותנים לו מלקות בצנעא.

מה שאין כן כזשה עניין של סרח, הוא מתבייש בזה, אז נותנים לו בצניעא. זה באמת נכון, זה הפשוט.

חברותא א: אבל יכול להיות, רואים, נראה, הוא מביא את דעת נר"י השלם, נראה שהוא מדבר אפילו מלקות דאורייתא יכול גם להיות שאצל תלמיד חכם עושים את זה בצנעא, כן. אז זה נשמע.

חברותא א: אבל זה לא רק כשהוא מתבייש. אתה אומר, אפילו כש... אתה רואה שהגמרא מדברת על מישהו שזלזל ביום טוב שני. הוא לא רק ישב בבית ביום טוב שני, הוא אמר לנכרי שיום טוב שני אינו כלום. אפילו אז לא עושים נידוי לתלמיד חכם.

גמישות של בית דין בהלכות עונשים

יש כאן הגנה מסוימת לתלמיד חכם. זה לא רק הגנה, אתה אומר שזה חלק מהדין של כבוד התורה עצמה.

חברותא א: אז זה מה שאומרים הרבה פעמים שהלכות עונשים, פסקי דינים, בית הדין יש לו... מה שקוראים מרחב תמרון, מה שאומרים, גמישות, אפשר להתאים, אפשר להתחשב בזה שתלמיד חכם כזה לא צריך לעשות בפרהסיא וכדומה.

חברותא ב: יכול להיות, סתם, יכול להיות שנידוי גם לא יהיה אפקטיבי, כי לתלמיד חכם יש פשוט חסידים, יש לו תלמידים. צריך להיות זהיר מאוד כשמנדים תלמיד חכם, כי קל מאוד שזה יאבד את האפקטיביות. כי אתה יכול להשתמש בזה רק כל עוד זה עובד, כל עוד הציבור מכבד את זה...

ההבדל בין "סרח" ל"ירבעם בן נבט"

זה שונה מזקן ממרא שלא עושים. תלמיד חכם רגיל, אם באמת אין ברירה, מותר. אבל בית דין צריך להיות מהסס מאוד ולנסות כל הדרכים האחרות לגרום לו לעשות תשובה או לעשות שלא יצטרכו לנדות אותו.

חידוש: אפילו צורבא מרבנן

חברותא א: החידוש הגדול הוא אפילו תלמיד חכם, כלומר בחור ישיבה, לא מישוהו שכבר חכם. עוד לפני שהוא חכם יש לו עדיין תלמיד, או כמו שרואים בגמרא קוראים לו "צורבא מרבנן". אפילו אותו, מתחמקים.

נראה שעושים כמו עצת ר' יאנקלה. הוא אומר, "יכול להיות שמגיע לו נידוי, אבל אני לא צריך להיות הרשע שעושה את זה."

הגמרא: רב פפא ונידוי של צורבא מרבנן

חברותא א: הגמרא אומרת, "ממני הנגידה דצורבא מרבנן ולממני השמתא". אפילו הכו אותו, כמו שאומרים מלקות אינה מיתת בית דין. אבל לא לקחו אותו שם להיות במנין. צריך להתכנס בית הדין.

דיגרסיה: המעשה עם הבני יששכר והראפשיצער רב

חברותא ב: זה כמו הבני יששכר, כן, אתה מכיר את המעשה עם הבני יששכר והראפשיצער רב?

חברותא א: לא?

חברותא ב: הזקנים הקדושים, נו, היה ביניהם בין שני הזקנים הקדושים. אני כבר לא זוכר את הפרטים. רצו לעשות חרם על פשיסחא, אני חושב, נזכרתי. הראפשיצער רב קרא לאסיפה, וקרא לבני יששכר.

הבני יששכר אמר שכתוב ביצחק אבינו, כן, אתה יודע, בעקידת יצחק, לשחוט את יצחק הקב"ה עצמו דיבר. לא לשחוט הוא שלח מלאך. רואים מכאן שלשחוט יהודי צריך הקב"ה עצמו לומר. אפילו הרב שקרא לאסיפה הוא מלאך.

חברותא א: אז, זה ממש עונש.

חברותא ב: ההוא טען שהוא עשה עוולה, צריך לעשות כאן משהו, זה לא פשוט כזה צחוק, זה משהו דילמה רצינית, משהו שאלה רצינית. אבל הוא אומר, אני תופס אותו כל עוד אפשר. הוא התחמק. הוא אומר...

חברותא א: לא, זה באמת נראה, כי אם יגידו לא, או שבית הדין אומר, מישוהו בא לומר את זה ואת זה שתלמיד החכם עשה, אומרים לו לא, לא עושים שמתא, זה עצמו עוולה.

לא, אומרים לו, חכה, יגידו לו, יגידו לו, שיחזור בעוד חודשיים, יעשו את השמתא כשזה מתאים עכשיו. יש דרך, יש דרכים להתחמק. לפעמים זה מגיע קרוב לנקודה.

ביאור "חסידי החכמים"

חברותא א: אומר הוא, **וחסידי החכמים...** כן, מי הם חסידי החכמים? מי זה? רב פפא. תיתי לי דלא שמתו צורבא מרבנן.

חברותא ב: חסידי החכמים משמע לכאורה חכמים חסידים, לא חסידים של החכמים. חסידים חכמים.

חברותא א: לא, כן, כי החסידים של...

חברותא ב: הוא מתכוון כן. אלה שאינם תלמידי חכמים.

חברותא א: כן כן, הוא מתכוון... אלה מידות חסידות של חכם. תראה, הוא מתכוון אולי גם חכמים חסידים, כי יש חסידים שוטים שעושים חורבן. זה הזמן הידוע של רב פפא, שהרב עשה פסק, אולי האחר גם רצה אותו אז.

לא משתבחנא, צריכא למישבחה נפשיה, דלא נימני מעולם לנדבת תלמיד חכם. הוא מעולם לא נמנה, הוא מעולם לא בא לאסיפה, כמו שאתה אומר,

הפסוק "וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה"

חברותא א: אוקיי, אבל זה לאו דווקא. בוא נראה, הוא מביא כאן תשובת הרמב"ם על תלמיד חכם שכבר יש לו קצת פרסום. אלמלא דאורייתא נמי סגי. אוקיי, יכול להיות שבשביל זה עצמו זה סיבה גדולה לא לעשות.

אה, הפרמיש שלו מביא חסידות וסאטמר, כן. אוקיי, כמו שכתוב פסוק, אומר הוא, "שנאמר 'וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה'". מה הפשט? אומר הוא, יש כאן כשלוש של נביא לילה. מה הפשט?

אומר הוא, "אף בשכשל, אפילו נביא שנכשל, גוערים בו כיסוי כלילה". כסה את זה כמו לילה, החזק את זה כמו לילה, דבר שקט. "ואומרים לו, 'הכבד ושב בביתך'". אגא, שב בבית.

"הכבד ושב בביתך" — נידוי חלקי

חברותא ב: אה, אז אתה רואה שבמובן מסוים... אז אתה אומר עושים נידוי, אבל לא נידוי בפרהסיא?

חברותא א: לא נידוי. "הכבד ושב בביתך" אני חושב שזה מדבר כל זמן שלא עושה תשובה, אם אני מבין.

אה, אז אתה רואה הוא מביא את הלשון, הוא לא אומר "יורד בדבר". היה דבר כזה, הוא חטא, "אין מורידין אותו מגדולתו". לא שמעבירים. כשהעבירו שם את רבן גמליאל, כן? לא כך. "אלא אומרים לו, 'הכבד ושב בביתך'". מה זה אומר? אומרים לו, כבד את עצמך ושאר בבית, אל תבוא לבית המדרש, כדי שלא יהיה...

חברותא ב: זה נידוי חלקי. זה בעצם... לא עושים את הנידוי בפרהסיא, אומרים לו, נדה את עצמך בעצמך.

חברותא א: כן, אז אתה אומר שזה לא צריך כוח, הכוח של בית הדין אינו עוד, אני לא יודע. זה יותר כמו... עושים את הנקודה של מה שנידוי צריך לעשות, שהוא לא יכול להשפיע לרעה. אבל לא מדברים שצריך לעשות פרסום שלם עם הדבר. אבל לא מדברים שצריך להיות השפלה, כן?

כאן מדברים שהוא... "וכשלת"... כן, אבל יכול להיות שהוא צריך לעשות תשובה, רבי, עד שהוא מקבל את המלקות, אני לא יודע. זה יותר...

המקור של "הכבד ושב בביתך"

חברותא א: זה מאוד מעניין, ה"הכבד ושב בביתך" זה פסוק, והוא לא מביא כאן את הפסוק. זה פסוק בספר מלכים, אני חושב. המלך... המלך... אמציה מלך יהודה שלח למלך ישראל, כן, כן, מישוהו. הוא אמר שהוא רוצה ללכת למלחמה איתו, והוא אמר לו, "הלוא, עשה לי טובה, שאר בבית."

אז... אני לא רואה למה הוא לא מביא את זה. ראיתי קודם את הפסוק.

אז הלשון "הכבד" מתכוון כמו, שמור על כבודך. אם תבוא לפומבי, לא תהיה ברירה, יצטרכו לנדות אותך קצת. סלח לעצמך בבית. אנחנו לא רוצים לבייש אותך, שאר בבית. טוב מאוד.

הלכה ב': אסור לבית דין לקפוץ בנדוי במהרה

חברותא א: אומר הוא, "וכן כל תלמיד חכם ששנה חייב נידוי". לא רק זקן בחכמה, או נשיא גדול או בית דין. תלמיד חכם שחייב נידוי, כאחד מהדברים שלמדנו קודם מתי חייבים נידוי, בית הדין כאן בדילמה.

אומר הוא, "אסור לבית דין לקפוץ בנדוי במהרה". אסור לבית דין לקפוץ... "נדוי" זה גם לשון של קפיצה דווקא. אסור לבית דין לקפוץ לנדות אותו.

חברותא ב: מה זה "לקפוץ"? כן, האבן... לזרוק.

חברותא א: בית דין אסור לקפוץ מהר מדי לנדות. "אלא בורחין מדבר זה ומשמטין ממנו". צריך לנסות להתחמק כמה שאפשר.

זה סתם עניין שלא יעשו מאחורי גבו, אלא שיהיה להם האומץ לומר בפניו. הוא לא אומר שצריך לעשות את זה, הוא אומר אם עושים את זה בפניו, עושים את זה כך. זו הדרך לעשות את זה. זה באמת שכשהוא בבית המדרש כשעושים נידוי, לא אומרים "ההוא שם", אלא אומרים את זה בפניו — "אתה".

לשון חרם

חרם... כבר, זה נידוי. מה זה חרם?

הרמב"ם כבר יגיד את החילוק בין נידוי וחרם. אם עושים חרם ולא נידוי — אומרים "פלוני מוחרם".

בקיצור, זו הלשון. אומרים "מוחרם", נעשה מוחרם.

לשון "ארור" - ארור בו אלה, בו שבועה, בו נדר

הברותא א: ואוחת... אומרים אחרת? מה עוד שונה כאן? או זה זה? כשעושים חרם, עושים גם "ארור"? אני לא יודע.

הברותא ב: "וארור בו" — זו בעצם לשון הגמרא. "וארור בו, אלה בו, שבועה בו?"

הברותא א: לא. "וארור... וארור..." לא.

הברותא ב: "ארור בו" — זו הלשון. "ארור", אם אומרים "ארור", "פלוני ארור", זה "בו אלה, בו שבועה, בו נדר".

כלומר, הלשון "ארור" מתכוון או אלה, שזו קללה, או שבועה — כלומר אפשר להיות לשון שבועה, או נדר.

בסך הכל מה שרואים מכאן שאפשר גם לנדות מישהו בלשון "ארור", כך אני מבין. זו לשון מהגמרא. אבל זה שגם אפשר לעשות "ארור", או "אלה", או "שבועה", או "נדר". אפשר להשתמש באחת מהמילים האלה. אבל זו לשון הגמרא — "ארור בו נדר, בו קללה, בו שבועה".

ראיה מברק ומרוז

בקיצור, הוא מביא ראיה, שדבורה אמרה שברק אמר "אורו מרוז", דבורה אמרה ש"בארבע מאות שופרות שמתיה ברק למרוז". הוא עם ארבע מאות שופרות שימת את מרוז.

הוא אמר שרואים שהלשון ארור יכול גם לכוון — יכול לכוון אלה, האלה מתכוון ארור כפשוטו, או יכול לכוון לשון שבועה, "אם לא אעשה כן ארור וכו'", זה יכול גם לכוון נידוי.

לכאורה יש דבר שנותן לי לחשוב שלא צריך לומר לשון שמתא, אפשר גם לומר לשון ארור. כן.

התרת נידוי וחרם

אז, והוא הולך לומר שאם אין לו חרטה אחרי הנידוי עושים חרם.

הברותא א: אה, הנידוי זה כמו ההתחלה, הראשון, אם לא?

הברותא ב: אוקיי.

איך שלמדנו... איך מתירים נידוי או חרם — איך מבטלים את זה, איך מתקנים את זה?

"אומרים לו 'שרוי לך ומחול לך'" — עד שמתירים ועד שמוחלים, מוחלים. והוא נעשה מותר שלא בפניו — "אומרים 'פלוני שרוי לו ומחול לו'".

אותו דבר. בקיצור, זה מאוד פשוט לעשות נידוי וחרם — צריך רק לומר, זו רק מילה. לא צריך להביא שופרות. אפשר להביא שופרות. לא צריך נרות, פולסא דנורא, פתקא...

הנהגת המנודה - מהו המנהג שנוהג המנודה בעצמו ומה שנוהגים בו

שבה מנדים תלמיד חכם.

אפילו נימנו על הלל הכותו משום מלקות, אם כן, אם צריך לתת מלקות לתלמיד חכם, הוא כן היה חלק מזה, כי נותנים מלקות בצנעא, כן. **אפילו מכות מרדות נימנו על הלל הכותו,** לא רק מלקות דאורייתא, ואפילו מלקות דרבנן הוא כאן לתת לו. אבל שמתא זה בדיעבד גדול.

האיזון בין כבוד התורה והגנה

הברותא א: טוב מאוד. אז זה מאוד חשוב, צריך להבהיר כאן. לא מתכוונים שהחכמים יגנו זה על זה. זה הדבר החשוב והאמיתי שכבוד התורה יהיה חזק אצל הציבור, ובגלל זה, אפילו תלמיד חכם, שומעים שבישיבה נידו מישהו כי הוא חטא במשהו, זה גם לא דרך, וצריך לחפש מאוד להתחמק מזה.

צריך לחשוב איך גם, יכול להיות שכשדעת הקהל שונה אפשר להסתכל על זה אחרת. להיפך, הרבה פעמים אנשים מסתכלים על זה שמגנים על שלהם, לא הוגנים, אם תלמיד החכם שרימה וגנב מאדם.

בגלל זה יכול להיות שהמילה כאן לא מותרת, שהם לא אומרים ברור ובפנים "אנחנו מגנים על שלנו". אם אין ברירה ובשביל כבוד התורה צריך דווקא כן לעשות לו השמטה, אולי עושים אז השמטה, נידוי, אם זה כבוד התורה. צריך להבין את המצב.

הברותא ב: כן, אבל אתה אומר שיש...

תשובת הרמב"ם בעניין חזן שיש עליו רינון

להיפך, הרמב"ם מביא תשובה כל כך יפה ברמב"ם, ששאלו על איזה חזן האם להעביר אותו, האם הוא יכול להיות עד, לא יכול להיות עד. היה שמועה שהוא עושה דברים שאסור לעשות.

אומר הרמב"ם בחריפות שלא מעבירים אף אחד מתפקידו בגלל שמועה. אולי יש עדות, אולי אחרת. אבל הוא מביא על זה את כל הגמרות שתלמיד חכם שסרח, אפילו כשהוא כן עשה, צריך לחוס על כבודו.

המילה היא כך: תלמיד חכם הוא תלמיד חכם אמיתי, לא מדברים שהוא סתם תפקיד בישיבה, הוא יכול באמת ללמוד יותר, יש לו באמת ערך. ואפילו הוא באמת חטא, כל היצר הרע גרם לו לחטוא, כבוד התורה מחייב שיהגו בו יותר בדרך כבוד.

אבל זה צודק, שכנראה אם הוא מזיק לאחר, אם להיפך, הוא משתמש בתפקידו כדי לרמות, אז להיפך. כמו שהוא מביא שהיה מישהו, איזו מעשה במועד קטן שדווקא כן נידו, כי היה איזה מקרה כזה שהוא עשה, הוא בקיצור ניצל או התחזה, מה שלא יהיה. הכא נמי.

אבל יש דבר כזה.

סדר הנידוי - כיצד הוא הנידוי

עכשיו הולך הרמב"ם לומר איך זה עובד.

אוקיי, יש נידוי. **כיצד הוא הנידוי?** אומר הוא: "אומרים 'פלוני בשמתא'".

פלוני בשמתא — זו המילה הארמית, הלשון הגמראית לנידוי, כן? נידוי, חרם, ושמתא. אני לא יודע, זה שלוש מילים שמתכוונות לאותו דבר. כך חל הנידוי — אפשר לקרוא לו "פלוני בשמתא".

נידוי בפניו ושלא בפניו

או כשמנדים אותו שלא בפניו. ❖❖ בל יש את הדין שיגידו לו "אמרנו פלוני זה בשמתא" — שיגידו את זה בפניו.

הברותא א: האם הרמב"ם מתכוון כאן סתם הדיוק הדיוק, או יודע אתה, דין שכשעושים נידוי יהיה זה בפניו?

הברותא ב: גם יש שאפשר לנדות אותו שלא בפניו. גם יש שיגידו לו את זה. למה? כדי שלשון הקודש שלנו תהיה מושלמת, הרמב"ם היה כאן משטרת דקדוק?

נותנים לו כבוד.
נכון, זו הצהרה שאנחנו מחשיבים אותו. כאן צריך להמשיך להחזיק בהצהרה שאנחנו עדיין לא מחשיבים אותו.

אבן על ארונו

בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו — מניחים אבן על ארונו.

כלומר שהן רוגמין אותו — זו סקילה סימבולית.

חברותא א': כן, כן.

חברותא ב': או אפשר להבין שהרמב"ם מתכוון... בגמרא כתוב "מניחין אבן על ארונו", הוא מביא את לשון הרי"ף — "זכר לסקילה".

אולי הרמב"ם מתכוון לומר להיפך, שמה שכתוב בגמרא "מניחין אבן על ארונו" פירושו שזורקים על הארון אבנים. לא — **כלומר** שצריך להניח ארון, זה סימן הצהרה **שאין רוגמין אותו**. שמתכוונים לומר שצריך להתייחס אליו כמו בסקילה. יכול להיות דברים שלא מגיע לו סקילה, אבל מגיע לו סקילה — **כדי שיהא מובדל מן הציבור**.

אז האבן צריכה לסמל כך שלא עונשים אותו.

אין מספידין ואין מלווין

עוד אומר הוא: **ואין צריך לומר** — זה פשיטא — **שאין מספידין אותו, ואין מלווין אותו** עם תלמידי חכמים.

רק האנשים שעוסקים בו נושאים את ארונו, אבל לא הולכים אנשים נוספים ללוות אותו.

דיני המוחרם - יתר עליו המוחרם

אומר הרמב"ם, זה מי שעשו אותו בנידוי, אבל יש גם חרם, שזה דבר חמור יותר. ומה הדין עליו?

חילוק בין נידוי לחרם בענין לימוד

הוא, גם לא נותנים לו את הדבר שהוא מותר ללמוד. **שונה שונה** — חרם **שונה לא**, הוא לא רשאי ללמוד עם אנשים אחרים, ולא רשאים ללמוד איתו.

אבל שונה הוא לעצמו כדי שלא ישכח תלמודו — הוא לומד לבד, כדי שלא ישכח תלמודו, ויש לו עדיין מצוה של תלמוד תורה. הוא ימשיך ללמוד כדי שלא ישכח תלמודו — הרי החרם יסתיים פעם, ובינתיים לא יהפוך לעם הארץ.

חילוק בענין פרנסה

ואינו נשכר ואינו שוכר לו — לא שוכרים אותו, ופועלים לא רשאים להשתכר עבורו, כלומר הוא לא רשאי לשכור פועלים.

ואין נושאים ונותנים עמו — לא עושים איתו עסקים. כי בנידוי זה היה כתוב, לכאורה מותר גם לעשות זאת.

ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו — עושים קצת, מחזיקים אותו בחיים, אז קצת פרנסה מותר לתת לו, אבל לא יותר מזה.

איך הופכים למוחרם - התהליך מנידוי לחרם

אה, עכשיו נראה איך הופכים למוחרם. איך הופכים למוחרם?

אומר הרמב"ם כך: **מי שישב בנידוי שלשים יום ולא ביקש להתיר לו** — מי שהיה בנידוי שלושים יום, מי שבנידוי יכול הוא לבוא לבקש, כשהוא עושה תשובה, למדנו קודם, מתירין לו נידויו. אז כל עוד הוא לא בא לבקש, הפשט שהוא עומד במרדו.

מנדין אותו שנית — מכניסים אותו שוב לנידוי.

נידוי אינו עונש - זה כלי

אז כאן רואים שנידוי אינו עונש ממש, זה יותר כמו כלי לעשות. זה נעשה כדי שתעשה תשובה — עשית משהו לא נכון, זו דרך לשבור אותו. הוא עקשן, מכניסים אותו לנידוי עד שיבוא לבקש.

אומר הוא הלאה: **מהו המנהג שנוהג המנודה בעצמו ומה שנוהגים בו?** מה המנהג, איך מתנהג מנודה, ואיך מתנהגים איתו?

איסורי המנודה

אומר הוא כך: **מנודה אסור לספר ולכבס כאבל** — הדין כמו אבל לגבי רחיצה וגילוח — **כל ימי נידויו**, כל עוד הוא מנודה אסור לו לרחוץ ולהסתפר.

ואין מזמנין עליו — לא סופרים אותו.

חברותא א': זה אומר שלא אוכלים איתו לחם ביחד, או שלא יכולים לעשות ברכת המזון ביחד איתו?

חברותא ב': אולי שניהם ביחד. אפילו הוא לא אוכל איתו פת, אפילו הוא אוכל, לא סופרים אותו. זה אומר שהוא לא חלק מהציבור. כמו שאומרים לאדם שהוא לא בבית המדרש, לא סופרים אותו, אומרים "אשרי יושבי ביתך" ולא אתה.

ולא מצטרפין אותו לעשרה לכל דבר שצריך עשרה — לא סופרים אותו למניין לכל דבר שצריך עשרה.

ולא יושבין עמו בד' אמות — לא יושבים בארבע אמותיו.

מה מותר למנודה

אבל מה כן, מה מותר?

שונה לאחרים — הוא מותר ללמד.

חברותא א': זה מתכוון דווקא ללמד משנה, לא ללמוד לכתחילה, או זה אומר שהוא מותר ללמוד?

חברותא ב': לא, ללמוד. שונה מתכוון, אני חושב, ללמוד משנה בדרך כלל. **שונה ושונין לו**, כן. הוא מותר ללמוד, זה לא ביטול תורה. ללמוד מותר. הוא לא יפסיק להיות מגיד שיעור.

שונה לאחרים אומר שאם הוא מגיד שיעור, הוא נשאר. אם הוא תלמיד, הוא נשאר תלמיד.

היסוד: לימוד הוא החיים

תרגום לעברית

יש דבר כזה עיר מקלט, אז כן, זה חלק מהחיים — עיר מקלט שולחים עם התלמידים. בדיוק כמו שרואים שמנודה הוא... יקנסו אותו, אבל לא ייקחו ממנו את חייו. לימוד הוא החיים, אז לימוד נותנים לו להמשיך ללמוד איתו, ומדברים איתו.

רואים שמנודה זה קצת יותר, אבל אפילו מנודה מותר ללמוד לעצמו, אין דבר כזה.

פרנסה

ואותו דבר גם לגבי פרנסתו — לא לוקחים ממנו את פרנסתו הבסיסית. כשהוא נשכר, הוא מותר להמשיך להשתכר עבור עבודתו, ושכיר מותר לשכור פועלים. זה הוא כן מותר לעשות.

מנודה שמת בנידויו

אומר הוא, כשמנדים מישו — אם הוא מת כשהוא עדיין היה מנודה, זה לא מסתיים אוטומטית.

בניגוד לכל שאר העונשים — לא נותנים עוד מלקות כשהוא מת, אי אפשר. אבל הנידוי מראה שזה לא עונש על הגוף, זה יותר עניין קהילתי, זה כמו הצהרה שהוא...

נכון, אז הלוויה שלו גם לא יכולה להיות. לא יכול להיות שמנודה מת תהיה לו לווייה, הוא בא ללווייה שלו בבית המדרש.

חברותא א': כן, כשזה דבר פיזי, את מי תכו? האדם כבר לא כאן.

חברותא ב': אבל העניין של כבוד — כבוד שייך גם כשמתים. זה יכול להיות דבר, כי סקילה זה לא כבוד, אבל יש דבר כזה לתת כבוד למת. אנחנו

לא יודעים, אולי בדרך כלל. על כל פנים, רואים שבדרך כלל שמי שנידה חבר צריך לבקש ממנו שיסכים שזה יבוטל, ולא שזה לא חשוב מספיק.

אבל מה אם הם לא כאן? אה, השלושה... בית דין של שלושה שעשו את הנידוי והלכו, וחזר זה המנודה בגללו — והאדם עדיין כן נשאר כאן, והוא התחרט, לא אומרים שהוא נשאר עכשיו באמת מנודה, אלא מושיבין לו אחרים ומתירין לו — יכולים שלושה אנשים אחרים להתיר לו.

מי שלא ידע מי נידהו

ומה קורה מי שלא ידע מי נידהו? מישוהו היה מנודה, והוא לא יודע מי זה היה. ילך אצל הנשיא ויתיר לו נידויו. הוא ילך לנשיא, והנשיא יתיר את נידויו מעניין.

הלכה י': נידוי על תנאי

אומר עוד הרמב"ם, נידוי על תנאי — אם אדם עושה נידוי על תנאי, הוא לא אומר סתם שהוא בנידוי, אלא הוא אומר כל עוד לא תפסיק לעשות כך וכך. או אפילו על פי עצמו — אפילו אדם עושה את עצמו בנידוי, אדם יכול להכניס את עצמו לנידוי.

איך זה הולך? הוא אומר הריני בנידוי אם לא אעשה כך וכך. כן, אם לא אעשה כך. אז צריך התרה. הוא צריך התרה.

דיון: למה צריך התרה אם התנאי לא התקיים?

אפילו כשהתנאי הסתיים? אפילו הוא לא קיים את התנאי? מה זה אומר שהוא צריך התרה?

לא, אפילו למעשה הוא עשה את הדבר הנכון. הוא אומר, "אם אבזה יום טוב שני, אהיה בנידוי", והוא באמת למעשה לא ביזה יום טוב שני, הוא צריך התרה.

מה הפשט? לכאורה, זה רק קרה דרך תנאי, למה צריך התרה אפילו אם התנאי לא התקיים? זה מוזר. אני לא יודע.

מקור מיהודה

ואחר כך אומר הוא, תראה עוד, וכן תלמיד חכם — הוא מוציא אפילו שהרב כבר לא טועה בהלכה. תלמיד חכם שנדה עצמו, אפילו נדה עצמו על דעת פלוני, אפילו בדבר שחייב עליו נידוי, הרי זה מתיר לעצמו. הוא יכול להתיר לעצמו את נידויו. אפילו הוא עשה זאת על דעת פלוני, שאם אותו אדם יתחרט הוא ימחל לו, שצריך להיות בנידוי, אפילו דבר שחייב עליו נידוי יכול הוא כן להתיר לעצמו.

אני לא יודע, הרמב"ם לא מסכים. בקיצור, אני לא תופס בדיוק את ההלכה של הנידוי הזה, אני לא מבין מה הוא מתכוון.

הגמרא מביאה זאת מיהודה, שיהודה אמר אם לא אביאנו אליך וחסאתי לך, ורואים ממה שהוא היה... הוא היה בנידוי, אפילו הוא בסוף הביא את בנימין? מעצם מיתתו אפשר לראות ראייה, הוא הכניס את עצמו לנידוי, הוא עצמו אמר "וחסאתי לך", והגמרא אומרת ש"וחסאתי לך" פירושו שהוא יהיה בנידוי.

מהלך השולחן ערוך

אבל מה ה... אז הוא מביא שהשולחן ערוך פוסק את ההלכה עם תנאי, עם... עם מהלך, שהוא מתכוון לומר באופן שיש סיכוי גדול שהוא לא יוכל לקיים את התנאי, אז זה כבר חל מעצם עשיית הנידוי, אפילו זה דבר שיכול להיות שהוא לא יוכל לקיים.

הלכה י"א: מנודה בחלום

אוקיי, נידוי בחלום לא עמד לי כל כך טוב. מנודה בחלום גם אני לא מבין. קודם ניקח מה שכתוב. אמור אמור אמור.

עוד אומר הרמב"ם, הלכה י"א, מי שנדה בחלום, אפילו ידע מי נידהו, צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתיר לו נידויו. זו הגדרה מעניינת, עשרה אנשים שלומדים הלכות, עשרה אנשים שהם קצת תלמידי חכמים.

דיון: מה זה "שונין הלכות"?

זה לא כמו עונש כאן בשמים, כמו שמלקות הפשט "ונקלה אחיך לעיניך" — בזה יוצאים ידי חובה. בנידוי לא יוצאים ידי חובה. זה רק... זה רק... זה רק...

להבין את הדין של מנודה שמת

בזה אולי אוכל להבין טוב יותר את ההלכה הקודמת: כשמתים, היינו יכולים לחשוב שפעם אחת הוא מת, חושבים כאילו הוא בא לבקש. החידוש הוא לא — כל עוד הוא לא ביקש למעשה, חושבים שהוא עדיין בנידוי. כי הוא התעקש עד הרגע האחרון.

זה משמע שהוא התחמק — אפילו המוות לא שחרר אותך מהנידוי שלך. צריך ברגע האחרון לומר...

מנודה שמת בלא שביקש התרה

זה לא כמו השיחה שלנו כמו שאני, "מלקות, פשט של ניקולאיך אני מניח", בזה יוצאים ידי חובה. בנידוי לא יוצאים ידי חובה. זה רק... זה רק... זה רק... בזה אולי אוכל להבין טוב יותר את ההלכה הקודמת שכשמתים... היינו יכולים לחשוב, פעם אחת הוא מת, חושבים כאילו הוא בא לבקש. החידוש הוא לא, כל עוד הוא לא ביקש למעשה, חושבים שהוא עדיין בנידוי. שהוא התעקש עד הרגע האחרון. אין דבר כזה שהוא יתחמק, אפילו המוות לא שחרר אותו מהנידוי שלו. הוא צריך ברגע האחרון לומר, "אני מצטער, אני מתנצל". אוקיי.

הלכה ז': ישב שלשים יום ולא ביקש להתיר

מה אם הוא באמת לא רוצה, הוא לא מוותר? ישב שלשים יום בנידוי ולא יבקש להתיר — אם הוא יושב שלשים יום והוא לא מבקש שיתירו לו, באמת הנידוי לא עובד.

אה, זה אומר שהנידוי היה רק לשלושים יום? זה מה שזה אומר?

נראה... מה אם הוא עשה נידוי לשלושים יום? נידוי הוא תקופה של שלושים יום, ואחרי שלושים יום צריך לעשות נידוי חדש. או, אם זה כבר פעמיים שלושים יום והוא עדיין לא ביקש, מחרימין אותו. לוקחים את זה לרמה הבאה, עושים את זה יותר חמור. עושים מנידוי עוברים לחרם, שהוא חמור כמו שלמדנו קודם, שאסור ללמוד איתו וכן הלאה.

הלכה ח': היתר נידוי וחרם — בכמה מתירין?

אבל אומר הרמב"ם עוד, ובמה מתירין הנידוי או החרם? איך מתירים אותו? אומר הוא, בשלשה. שלושה אנשים מתירים אותו.

שם לעשות נידוי יכול אדם אחד, כך היה כתוב קודם. לכבוד החכם יכול אפילו הדיוט לעשות נידוי. להתיר נידוי צריך שיהיו שלושה מומחים או שלושה הדיוטות, שלושה אנשים.

אומר הוא, ויחיד מומחה מתיר הנידוי לבדו — או שלושה הדיוטות. כלומר, כל עוד הם הדיוטות צריך שלושה, אם זה יחיד מומחה מספיק אפילו אדם אחד. כן.

תלמיד מתיר אפילו במקום הרב

ויש לתלמיד להתיר הנידוי או החרם אפילו במקום הרב. הרי למדנו קודם הלכות שאסור לעשות כשיש רב, אסור להורות הוראות. אבל זה כן עניין של להתיר נידוי כשאפשר.

כלומר, אם יודע תלמיד שמישהו התחרט על עבירתו והוא רוצה תיקון, מותר אפילו לתלמיד להתיר את הנידוי או החרם אפילו כשיש רב.

למה? נראה שזה לא דבר כל כך גדול, זה לגבי נידוי משהו דבר זול בעצם, אפשר לתת אותו בזול. או זה יכול להיות כי יש עניין של כמה שיותר מהר לשחרר אדם מנידוי, וברגע שלא מגיע לו יותר, ולעזור לו להשתחרר מהבוץ.

הלכה ט': שלושה שנידו והלכו להם

אומר הרמב"ם עוד, שלושה שנידו והלכו להם — כלומר מה אם היה...

אה, ומדברים כאן על אותם אנשים שעשו את הנידוי?

לגבי איזה נושא?

נראה שלגבי נידוי בחלום הוא פוסק אחרת, יכול להיות שכל דבר שונה.

הוא אומר שהרמב"ם במעשה שני הוא אומר שהוא עשה מעשה שני בחלומות.

על מה?

לא, זה אבל פשוט, כי צריך להיות חלום אמיתי. נידוי הוא משהו... אולי מה שאתה אומר, זה יותר כמו דבר מעשי. הוא מרגיש מנודה, אז הוא הולך להסתבך, הוא לא הולך להתרחץ. באים עשרה אנשים והם אומרים לו, "אתה יכול להתרחץ."

אומר החכם, "מתירין לו."

כן, אבל אתה זוכר שיש שם את התנאי על מתירין לו.

כן, מתירין לו רק אם הוא עשה תשובה.

אם הוא עשה תשובה. אז זה טוב, אם הוא אומר... אבל חלמו גם נתנו בחלום על מה לזלזל ביום טוב שני. אומרים לו גם, "אם אתה מזלזל באמת, אתה באמת חייב נידוי, אתה צריך להפסיק."

לא, זה לא... לא, בעצם, פעם אחת אתה מבין שאדם יכול לנתק את עצמו, זה כבר לא כל כך מסוכן. יש דרך לנתק את עצמו כשמבזים תלמיד חכם, יש דרך לנתק את עצמו בחלום. חרם, אני לא יודע.

אבל... נראה לי ש... לא, לבד הוא יכול להתיר את עצמו גם כן, אם הוא תלמיד חכם.

פוסק שחלם — לא עוזר

אבל החכם, למה שיאמין לו שחלם שהתירו לו את נידויו? הוא חלם שעשה אנשים מתירים.

כשר בא לידך אל תחמיצנו.

זה אחרת, זה אחרת. ההלכה סאונד.

אני חושב שר' אריה שטרן, החבר החבר, שיש לו ליקוטי שכחה, הוא התבשל מאוד פעם בזה. אבל רואים כאן שזה לא כל כך פשוט. חלום כן, אבל אם זה דבר אמיתי, אז פוסק שחלם שהתיר את הנידוי לא עוזר, נכון?

אוקיי, סאונדס.

כבר שמעתי אותך פעם בסודו של מורה הוראה, שמישהו התקשר אליך פעם עם שאלה כזו.

והוא לא מתלוצץ. יודע, אף אחד לא יודע מה זה אומר נידוי, אולי בגלל זה. אבל האדם שידוע, יש לו עשה שאלתך, למדנו את הרמב"ם.

אוקיי.

הלכה י"ב: נידוי בפניו — התרה בפניו

אומר הרמב"ם הלאה, מי שנידה בפניו. קודם למדנו "בפניו" אפשר לנדות בפניו, ואומרים לו אתה מנודה או אפשר לנדות שלא בפניו.

אומר, יש חילוק בהלכה אם נידו בפניו, מישוהו אמר "אתה מנודה אלי בפניו", צריך גם ההתרה צריכה להיות בפניו, אפשר להתיר לו רק בפניו.

אין בנידוי להפרה קצבה — אין זמן מינימום לנידוי

אומר הרמב"ם הלאה: ואין בנידוי להפרה קצבה. באותו אופן שעושים נידוי עושים הפרה — אלא מנדין ומתירין ברגע אחד. זה אומר שאין זמן מינימום. לא צריך להיות שלושים יום, זה יכול לקרות מיד. מנדין ומתירין ברגע אחד, כשיחזור המנודה למוטב — אפשר להתיר לו מיד כשהוא חוזר למוטב.

אז אתה יכול לחשוב, מה קורה אם אותו חכם התיר לו? טוב מאוד.

אבל לחכם, אם... אולי לא אנדה אותו — מישוהו חושב יותר מדי על השיעור שלי, הוא בנידוי.

אתה רוצה להסכים? נו, ננסה לנדות. אני רוצה לחשוב שאפשר לנדות לעבודה.

אה, כל הנושא של נידוי קשור מאוד לנושא של תלמידי חכמים. אז תלמידי החכמים, הם אחראים. אז שונין הלכות פירושו שהוא יכול מיד לראות שיש משנה והלכות. אני לא יודע בדיוק מה זה שונין הלכות, האם זה אומר הלכות גמרא? מה הפשט הלכות?

תראה, הוא מביא מהשאלות נוסח מהגמרא, הוא אומר שצריך אנשים "דגמרי אבות ומדות" — אנשים שיודעים ללמוד משנה ומדרשות ומכילות. לא ממש תלמידי חכמים גדולים, אבל משהו קצת תלמידי חכמים, עשרה אנשים.

למה צריך כאן עשרה?

אז לא, קודם למדנו שלושה הדיוטות יכולים. נראה שנידוי בחלום... זה מאוד מעניין, כי נידוי בחלום הפשט הוא יושב לבד, הדמיונות שלו, המחשבות שלו ניתקו אותו.

יש מי שמנסה לומר שזה מסר אליו. בחלום רואים מסרים מסוימים שאדם שולח לעצמו, כביכול, מה שזה אומר.

קצת, ההנחה כאן היא שזה לא הוא עצמו. קצת, ההנחה כאן היא, מי שסובר שברכת חלומות היא עניין של מרידין, צריך לכאורה לסבור שזה לא עובד. אבל ההלכה של נידוי בחלום היא כאילו חלום הוא בשמים ניתקו אותו.

דיון: מה המציאות של נידוי בחלום?

אבל רב יהודה אמר רב, הוא יכול הרי ללכת לאנשים שניתקו אותו בחלום.

אלא מאי, זה לא קשור לאנשים. זה מסר, כמו שאתה אומר, זה עניין השמים.

נכון, כי זה רק העליון נביא, אני לא יודע מי, שר החלום שלה, התלבש באותו אדם. לא אומר שאותו אדם יודע על זה.

כן, כשאני בא אליך בחלום, אני לא הייתי שם. זה רק לך... החלום שלח לך. אני שומע.

מהלך רצינוליסטי

יכול להיות שזה סוג של דבר, כשאדם חולם שהוא מנודה בחלום, מה הפשט? שיש לו ביטחון עצמי מאוד חלש, הוא חושב שהוא מנותק. הוא צריך עשרה אנשים שיחזקו אותו, שיגידו לו: לא, אתה טוב, צריך לו...

אתה אומר פשט רצינוליסטי.

מה רע שהחלום הוא דבר רציני? שוב, מי שלא לוקח ברצינות את החלומות שלו, אולי הוא באמת לא צריך. אולי זה לא מדבר על אנשים שמאמינים בחלומות. אבל מי שמאמין, האם באמת לא היה מנודה בחלום.

לא מצא — שלבי ההיתר

ואם לא מצאו — אם הוא לא מוצא עשרה תלמידי חכמים, **טורח אחריהם עד פרסה** — הוא ילך לחפש אותם עד פרסה משם.

לא מצא — הוא עדיין לא מוצא. **מתירין לו מי שידוע לשנות** — מספיק עשרה אנשים שידועים רק משנה, לא משנה והלכות.

לא מצא — הוא לא מוצא, אפילו עשרה אנשים שידועים תורה מספיק.

לא מצא — אפילו עשרה אנשים רגילים, עם הארץ יודע לשנות, אז אנשים שלא יודעים לקרוא לשון הקודש ולא יודעים ללמוד תורה, יכולים להתיר לו.

אם לא מצא במקומו — אז אפילו שלושה יכולים להתיר לו.

אוקיי.

שיטת הרמב"ם בחלומות — סתירה?

זה פלא כי הרמב"ם סובר שכך כתוב בגמרא להלכה, אבל הרמב"ם עצמו לא מאמין בחלומות.

למה אתה יודע שהרמב"ם לא מאמין בחלומות? על מה אתה אומר זאת?

הרמב"ם... איפה הרמב"ם מדבר על חלומות? הרמב"ם לא פוסק שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין?

דבר: **"שלא תשמע את עבדך מקללך"** — לא תשמע איך עבדך מקלל אותך. הוא מקלל אותך, אבל אתה לא שמעת. תעשה כאילו לא שמעת.

זה אחד הטריקים איך להיות טוב יותר לזולת — כי אתה לוקח כל שמואל, אתה לוקח כל עמך פנימה, אתה לא לוקח ברצינות עמך כזה, אתה לא יודע, תעזוב.

דרכו של החזון איש לגבי "היי אופיינונס" על אנשים

לחזון איש יש דרך יפה מאוד בזה. הוא אומר שאנשים חושבים שכשיש להם היי אופיינונס על אנשים — הם חושבים שאנשים חשובים מאוד, אנשים טובים מאוד — הם אנשים טובים. אבל האמת היא שזה בדיוק להיפך: כי יש להם היי אופיינונס על אנשים, יש להם ציפיות גבוהות מאנשים, ואחר כך יש להם התקף כשהם רואים שהאדם בכלל לא כל כך טוב, ושהאדם לא כל כך נחמד כמו שחשבו.

אבל מה שאין כן אני, אומר הוא, אני יודע שאנשים בהגדרה חלשים — **יצר לב האדם רע מנעוריו** — ממילא אני לא מתפעל. להיפך, אני כל הזמן מתפעל שאנשים הרבה יותר טובים ממה שחשבת.

טוב מאוד.

דרך חסידים הראשונים

עוד דרך — **דרך חסידים הראשונים**. מה דרך חסידים הראשונים? המנהג שלהם היה — העולם עדיין היה עולם, כן, כשעדיין היו חסידים הראשונים.

שומעים חרפתם ואינם משיבים — אפילו אם שמעו את חרפתם לא ענו כלום. **ולא עוד אלא שמוחלים למחרפיהם וסולחים להם** — הם מחלו.

חילוק בין הלכות דעות לכאן

לכאורה, הענין הוא — לכאורה צריך להשתמש בשכל כמו שזה, כי הרבה פעמים המחילה עצמה, זה כבוד התורה. אם הוא הולך לומר כזה...

זה מאוד מעניין, שקודם, למשל בהלכות דעות, למדנו שיש דרך המצווה שלא להיות עקשן ונוטר — מה כתוב שם? לא להיות **שוטה שאינו מרגיש**, הוא בכלל לא מרגיש שמבזים אותו. אבל כאן כתוב שזה חסידים הראשונים, כתוב שזה מידת חסידות להיות שומע חרפתו ואינו משיב.

שם שוב מוסר שכל תלמיד חכם יתנהג כך. כן. כן.

מה יש מה יש — הם יודעים איך המצב עומד, אבל יש הרבה פעמים שזה פשוט הדרך הטובה יותר, הנקמה הטובה יותר היא לתת לו מבט כזה ורק הכי הרבה לך תלחם איתך, וכך לומר מובן מאליו.

אבל כאן יש מוסר מדף היומי חוזר, שאומרים פעם מה שהוא אומר. כן.

תלמיד חכם שביזהו בפרהסיא — אסור לו למחול על כבודו

מי שביזהו יחיד בסתר — תפס אותו או ביזה אותו בסתר, רק ביניהם שניים. אבל **תלמיד חכם שביזהו יחיד בפרהסיא** — ביוז תלמיד חכם בפרהסיא — **אסור לו למחול על כבודו**. כי כל אחד ראה איך מבזים תלמיד חכם, והענין של כבוד תלמיד חכם הולך להתחלל — אנשים יחשבו שאפשר לבזות תלמידי חכמים. הוא צריך כן לדאוג לכבודו שלו, לכבוד התורה.

כשהוא מוחל — **נענש**. הרי מבזים את התורה! זה אומר שתלמיד החכם עצמו עכשיו מבזה את התורה, כי הוא ראה שמישהו מבזה תלמיד חכם — בדיוק זה היה אחד, מה ההבדל זה לא אתה, מדברים עכשיו על התורה — הוא לא מחל.

נוקם ונוטר כנחש

אלא נוקם ונוטר כנחש — כמו נחש שתמיד נוקם. זה לא אומר שהוא נוקם כמו נחש ממש. זה יהיה כמו נחש שתמיד נוקם — **עד שיבקש ממנו מחילה**, ואז הוא חייב למחול.

איך זה מסתדר עם "מלך שמחל על כבודו"?

אוקיי, נבצע. הרמב"ם ימשיך שלא לעשות את זה.

ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי על כמה שנים

אומר הרמב"ם הלאה: **ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי על כמה שנים** — אם בית דין החליט להשאיר אדם בנידוי. לכאורה באמת זה בחרם, כן, כי אחרי שלושים יום עוברים... אולי היה... מעלים את הרמה לחרם. כוונתו לזה, זה נקרא בלשון הרגילה נידוי. **מניחין כפי רשעו** — שאם צריך להחזיק אותו בחרם לשנים ארוכות יותר, מחזיקים אותו כך.

נראה שזה יהיה דבר חדש — כאן נידוי הופך כן, כך לא. עד עכשיו לוקחים נידוי כטקטיקת לחץ, עד שיש תשובה. אוקיי, כאן אני יכול, כאן גם כן. שאם טקטיקת הלחץ לא עובדת מיד צריך להימשך שנים — אולי כשזה זקן, כבר ממש יכול להיות כך שיבוא לבקר אותו, זה אז לעשות תשובה.

אוקיי, הנקודה כאן שאין שיעור — לא למעלה ולא למטה. אפשר לעשות לרגע, אפשר לעשות לנצח. ברור שזה כלי. מה כשזה עובד וכמה זמן זה עובד אפשר להשתמש בזה?

וכן אם ראו בית דין להחרים — סדר מנידוי לחרם

לא, רואים ברור שלא מדברים על נידוי. תראה את ההלכה הבאה:

וכן אם ראו בית דין להחרים — מנדים תחילה, ואם לא ישוב מן החטא מחרימין אותו מיד, ואין צריך לזה מנין עשרה, אלא מחרימין אותו על מי שאוכל ושותה עמו.

חילוק בין "אין מזמנין עמו" ל"מי שאוכל ושותה עמו"

מעניין, כי זה קודם עמד "אין מזמנין עמו" — רואה כן מה זה אומר לאכול איתו? הלשון היא "אין מזמנין עמו." כי כאן כתוב שזה רק ענין של **מי שאוכל ושותה עמו**, האם זה לא ד' אמות אפילו... אולי אמרו שמזמנין לא צריך עם הד' אמות — להיפך, אפילו הוא לא ישב עם האחרים שלא יזמן.

אוקיי. או **מי שעומד עמו בארבע אמות** — **מחרימין אותו על זה הדרך כדי ליסרו וכדי לעשות סייג לתורה, כדי שילמדו ממנו עד שלא יסיפו עוד לחטוא.**

מטרת החרם — סייג לתורה

כדי שהחטאים לא יהיו נורמליים. כמו שיש גדר — כמו מישהו שמזלזל בדבר שכולם ראו שמזלזלים ושום דבר לא קרה, כולם יזלזלו. נידוי עשו לדברים שצריכים הגנה נוספת — דברים פגיעים, דבר שהוא רק דרבנו, ממילא אנשים לא ייקחו את זה מספיק ברצינות. כל עוד יש פרצה, שיעשו את זה.

פרצה, כן. זה כדי שלא תהיה פרצה.

אין זו שיטת חכם — תלמיד חכם לא ינדה לכבודו

אוקיי, עכשיו חוזרים לענין שלא לעשות כמו שאמרת שאמרו לו. אם כך, רואה שאפשר לנדות לכבוד חכם — הם ילקחו רק אחד.

אומר הרמב"ם הקדוש כך: **אין זו שיטת חכם ומנהג כבודו, אלא זו חולשת תלמיד חכם והנהגה שאינה טובה**. זה לא דבר יפה, זה חולשה לתלמיד חכם להתנהג כך.

אלא הדרך הטובה והישרה שיעלים אזנו מדברי עם הארץ, ולא ישיב להם תשובה כלל, כדרך שאמרו חכמים הראשונים: שתיקה לעמי הארץ גדר לחכמה.

קודם כל, הוא בכלל לא יתעסק עם עמי הארץ, כמו שכבר למדנו קודם. אבל אפילו הוא כבר כן שמע מה עם הארץ אומר, יעשה כאילו לא שמע.

ויוסף על לבו, ולא יחוש לשלמה שאמר: "גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך". לא על כל מה שמדברים אתה צריך לשמוע. אבל הוא אומר

ברכו בתורה תחילה — אומר שלא נתנו לתלמיד החכם להיות מבורך בתורה תחילה.

חילוק בין "דבר ה' בזה" לשיטת הרמב"ם

וכאן רואים שלא שהפירוש הוא, כמו שכתוב בחז"ל **"דבר ה' בזה"** — שכשקוראים לו לעלות והוא לא עולה הוא מבזה את התורה. אלא כאן רואה שהרמב"ם סבר שלא — אם הוא לא עושה את זה בגלל כבוד התורה, כי הוא סובר שלא מתאים לתורה שייתנו לו את העלייה, אז להיפך, זה הוא צריך לעשות.

שאלה מעשית — האם אפשר לוותר על עליות למטרה טובה
השאלה שלי תמיד בסוג הדברים האלה: האם זה כשזה המצב, כשאנשים בבית הכנסת הולכים להסתכל איך התורה מתחללת, או שיש דין כך.

למשל, אני תמיד נותן את העליות — כן, אוקיי, אני לא תלמיד חכם, אני לא רב, ואני רוצה שאנשים יבואו יותר להתפלל. אבל אני מתכוון לומר עכשיו, נניח עלי, אני לא תלמיד חכם.

נניח שרב שנותן את זה, והוא סובר שזה כבוד — שהאנשים רואים שהרב מוותר על כבודו, וזה עצמו כבוד התורה. צריך לחשוב איך — האם זה יכול להיות לא, כבוד התורה הוא כבוד התורה.

מאמר רבי נתן — "נביאי הארץ"

הוא מוציא מה שרבי נתן מביא: **הם לא היו להם מנוחה ומעשים בלא זמנם — לא מפני שהם נואפים ולא שהם גוזלים, לא מפני שהם בוזים בעצמם** — אלא יש להם נחמה כי הם מבזים את התורה, כי הם לא לוקחים את הדברים התורניים שלהם ברצינות.

האמת היא, קודם צריך לדאוג לחברים שלנו שבמצבם יהיה להם נחמה, ואחר כך לחשוב על שלנו. כן, אני חושב שזה לא דבר שצריך...

כבוד התורה — סיום-דיון

צריך לחשוב כך, שזה בכלל לא — כבוד התורה הוא כבוד התורה.

ציטוט מר' נתן בפרי עץ חיים

הוא מביא דבר מר' נתן בפרי עץ חיים: **"תלמידי חכמים אין להם מנוחה בעולם הזה, לא מפני שהם מנוחמים ולא שהם גדלים, אלא מפני שהם בוזים את עצמם."**

תלמידי חכמים, הם מראים את התורה, כי הם לא נוגעים בכבוד התורה שלהם על עצמם.

מוסר-השכל מעשי

האמת היא, קודם צריך לדאוג לחברים שלנו, שהם יהיו תלמידי חכמים, אחר כך לחשוב על שלנו.

כן, אני חושב שזה לא דבר שצריך כל כך להתעורר עליו. נפלא.

זה אומר אבל איך זה מסתדר — למדנו קודם שרבי ונשיא יכולים למחול? אבל שם לא מדברים כשישהו מבזה אותו — יכול למחול על הכבוד הנוסף שמגיע לו. לא לעמוד — זה הגמרא, זה מביא הגמרא ביומא שכתוב:

כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם.

כן.

פירוש "נוקם ונוטר כנחש"

אני חושב, אני זוכר שמישהו פירש פירוש טוב: שכשבעל חי אחר נושך את זה, הוא נהנה מזה — יש לו טעם טוב. הנחש מרגיש בכל מקרה טעם חול. אז הנחש לא נוקם כי הוא אכל כאן חתיכת בשר. כך גם תלמיד חכם, כשהוא נוקם ונוטר, לא ירגיש שום טעם טוב בזה.

גירסת הרמב"ם — חילוק בין נקמה לעצמו ולכבוד התורה

הרמב"ם אומר — לרמב"ם יש גירסה בגמרא — שזה החילוק שמישהו לא **תיקום ולא יתטור**: הוא לא נוקם לכבודו שלו עצמו, הוא נוקם על כבוד התורה — הוא בכלל לא מתכוון לעצמו.

זה מילים אחרות — איך אפשר לדעת אם הוא אותו נוקם ונוטר על עצמו או לשניים? אז ידעו אם הוא מתכוון לעצמו או מתכוון לתורה.

כך אפשר לחשוב: אם כשאתו עושה את זה, הוא גם נוקם ונוטר? אשתו תופסת אותו — לא צריך שום ביזיון כבוד התורה, הוא צריך להסתדר עם אשתו. כן.

סיום הלכות נידוי וחרם

טוב, זה עד כאן הנושא של... בזה סיימנו הלכות נידוי וחרם.

במה תלמידי חכמים אין מצויין שתצא תורה מבניהם — ברכת התורה תחילה

אני רוצה להזכיר קצת, דבר מעניין. הרמב"ם מביא, כתוב, רבי יהודה הנשיא אמר: **במה תלמידי חכמים אין מצויין שתצא תורה מבניהם? על שאינן מברכין בתורה תחילה.**

שני פירושים הפוכים

והרמב"ם מביא פירוש — שתלמידי החכמים לא היו... הוא מביא שני פירושים הפוכים. זה מאוד נוגע, כי אנחנו הולכים ללמוד בשיעור אחר את החזון איש שמדבר על זה, וכאן רואים שיש מחלוקת ראשונים בכלל על השאלה שיש לו.

פירוש אחד: שהיה מישהו שאמר שתלמיד חכם לא מתאים לו לעלות לתורה תחילה — הוא רוצה עלייה טובה יותר, הוא רוצה שישי — הוא מבזה את התורה בגלל כבודו שלו. על זה הוא מקבל עונש שילדיו לא תלמידי חכמים.

והרמב"ם אומר להיפך: ש"תחילה" אומר שבאמת הראשון, הכהן, צריך להיות תלמיד החכם. אם תלמיד החכם לא נותן לעצמו לעלות תחילה, פירושו שהוא מבזה כבוד התורה. וזה הגורם ש"על נביאי הארץ שלא